

TELLERVO SAUKONIEMI

Marilaisia valokuva-albumeita katselemassa

Perhevalokuvauksen merkityksistä kuvien omistajille

Марий фотоальбом-влакым ончена

Ешым возымаш молан да көлан күлешан?

Perhevalokuvien tutkimuksesta

Valokuvia on liki joka kodissa, mutta kuvia, niiden käyttöä ja merkitystä on tutkittu vain vähän. Kun kesällä 2003 sain tilaisuuden osallistua Turun ja Helsingin yliopistojen kenttätömatkalle Marinmaalle, valitsin aiheekseni perhevalokuvat. Aihe sopi hyvin myös kenttätömatkan muihin tavoitteisiin. Matka oli osa *Naisten arkea Marinmaalla. Marilainen nainen ja modernisaatio* -nimistä projektia, ja perhevalokuvat ovat elämänalue, jota on kuvien ottamista lukuun ottamatta pidetty nimenomaan naisten hallintaan kuuluvana.

Vietin Untšon kylässä vajaat kolme viikkoa, joiden aikana haastattelin kahdeksaa naista. Heistä neljä oli syntynyt 1930-luvulla, kolme 1940-luvulla ja yksi 1960-luvulla. Haastattelujen aikana he olivat 55–66-vuotiaita ja nuorin 34-vuotias. Kaikki olivat kotoisin kyläkunnan alueelta ja olivat perheellisiä. Haastattelut tehtiin tulkin avustuksella¹, eikä niitä nauhoitettu. Minulla oli kysymyslista, jonka kävin läpi kaikkien haastateltavieni kanssa. Samalla katsoimme naisten omistamia perhevalokuvia yhdessä heidän kanssaan. Havainnoimalla ja kysymällä pyrin selvittämään, omistavatko kaikki naiset valokuvia, mistä kuvat ovat peräisin ja millaisia aiheita on kuvattu. Samalla pohdiskelin ajatusta valokuvista omistajiensa kuvallisina omaelämäkertoina. Miten yhteneväisiä ovat kuvalliset ja sanallisesti kerrotut elämäntarinat? Millaisia eroja niissä on, ja mistä erot johtuvat? Lisäksi halusin selvittää sitä, miten ihmiset valokuviaan käyttävät ja mitä ne heille merkitsevät. Ovatko jotkin kuvat tärkeämpiä kuin toiset, ja mitä se mahdollisesti kertoo ihmisistä ja heidän arvoistaan tai valokuvaamisesta ja perhevalokuvista yleensä?

Tutkielmani on etnologinen ja laadullinen tapaustutkimus. Tutkimusotteeni on hermeneuttinen ja kulttuurianalyttinen eli merkityksiä etsivä,

Еш фото-влакым шымлыме нерген

Фотографий-влак кажне пörтышто улыт, но молан нуно кўлыт, кузе нуно кучылталтыт,– тидым моткоч шагал шымлыме. Тидлан көрак 2003 ийыште кенжежым Турку да Хельсинки университет-влакын Марий кундемыште эртарыме экспедицийыш каяш йон лекмеке, мый шымлыме темемлан еш фотографий-влакым ойырышым. Тиде теме экспедицийын моло цельже-влак денат келшен толеш. Мыйын шымлымашем «Марий кундем ўдырамашын паша кечыже. Марий ўдырамаш да модернизаций» проектын ужашыже ыле, вет еш фото-влакыште ўдырамаш кугу верым налын шога.

Унчо ялыште кумарнялийым, кандаш ўдырамаш деч интервьюм нальым. Нунын кокла гыч нылытше 1930 ийлаште, кумытшо 1940 ийлаште да иктыже 1960 ийлаште шочыныт. Интервьюм налме жапыште илалшыракышт 55-66 ияш ылыч. Кутырымашна кусарышын¹ полшымыж дене эртен, диктофоныш але видеош возымо огыл. Мыйын ямдылыме йодышем-влак ылыч, чыла кутырымо ўдырамаш-влак нине йодыш-влаклан вашмутым пуэныт. Кутырымо годымак ўдырамаш-влакын еш фотоальбомыштым пырля онченна. Йодыштын, эскерен, чылаштынат фотографийышт уло-укем, кушто возымым, могай событий дене кылдалтым пален налынам. Тунамак ўдырамаш-влакын фотошт гоч нунын сўретан илыш-корныштым ужынам. Нунын каласкалымышт да фотосўрет-влак лишыл улыт мо? Каласкалыме ден фото-влак коклаште могай ойыртем уло да нине ойыртем-влакын амалышт могай? Ешартышлан рашмедаш шоненам, кузе ен-влак фотоштым кучылтыт да молан нуно кўлыт? Могай фото-влак күлешанрак улыт, фотосўрет тушто улшо ен-влак нерген, нуным аклыме нерген, фотографироватлымаш да еш фото-влак нерген мом ойла?

Шымлымаш пашам этнологический да локальный – ик ял кумдыкышто лончылымаш. Лончылы-

Haastatellut löytyivät usein kyselemällä kylän kaduilla ja taloista, kuka on kotona ja sopiiko tulla käymään.

Йодышташ ең-влакым чўчыкдын ял уремыште вашлийын кутырен-на але пўртыш йодын пурен муынна.

tulkitseva ja ymmärtävä. Menetelmiltään ja käsitteistöltään työni on poikkeittieteellinen, ja tulkinta tapahtuu vuoropuhelussa tutkijan, tutkimuskirjallisuuden ja kentältä kerätyn aineiston kesken. Kymmenen vuoden takaiset Suomessa tekemäni haastattelut ovat hyvänä vertailupohjana, ja muuna lähdeaineistona ovat valokuvaa ja perhevalokuvaa, muistamista ja muistelua, kenttätöitä sekä arkielämän tutkimusta koskeva kirjallisuus.

Perhevalokuvan käsitettä ei tutkimuskirjallisuudessa ole määritelty kovin eksaktisti. Sen kanssa rinnakkain on käytetty lähes samaa tarkoittavia käsitteitä albumikuva, perhealbumikuva ja perhekuva.² Omassa työssäni tarkoitan perhevalokuvilla kaikkia kussakin kodissa olevia valokuvia. Ne voivat olla ammattivalokuvaajan ottamia tai itse otettuja, saatuja tai perittyjä, uusia tai vanhoja, värillisiä, mustavalkoisia tai väritettyjä, paperimuodossa, väridioina tai digikuvina. Säilytystavaltaan kuvat voivat olla niin albumeihin järjestettyinä kuin sokin sokin laatikoissa tai esillä. Kuvien omistajatkin voivat vaihdella; perhekuvathan ovat usein koko perheen yhteistä omaisuutta, kaikkien ulottuvilla, katsottavissa ja täydennettävissä.

Perhevalokuvat ovat yksi arkisen kulttuurin muoto. Ne ovat osa populaarikulttuuria, visuaalista kulttuuria ja arjen historiaa. Tieteellisen tutkimuksen piiriin ne tulivat vasta melko myöhään, kun tutkimusote humanistisissa tieteissä alkoi 1970-luvulta lähtien muuttua positivistisesta hermeneuttiseen suuntaan³ ja tutkimuksen kohteiksi ja lähteiksi kelpuutettiin uusia aihealueita. Sittemmin perhevalokuvan tutkimusta on tehty jonkin verran historian,

машем герменетивный да культурно-аналитический але значенийым кычалше, умылтарыше да умылышо. Шымлымаш йōнем да лончылымаш могырым пашам кўрылтшō сынан, умылтары-машем шымлызын, шанче литературмаш да экспедицийыште погымо материал-влак негызеш чоңалтеш. Лу ий ожно Суомиште ыштыме интервью-влак, фото-влак, еш фото-влак, шарнымаш-влак, экспедиций материал-влак да тыглай кече илышым шымлыше литератур таңастараш сай негыз улыт.

Еш фото-влак умылымашым шанче литературышто пеш сайын палемдыме огыл. Тыгодымак тудымак ончыктышо альбом сўрет, еш альбом сўрет да еш сўрет умылымаш-влак кучылталтыныт.² Шке пашаштем еш фото манмем годым суртышто улшо чыла фото-влак нерген ойлем. Нуно профессиональный фотографын але шке ыштыме фото, але кō деч дыр налме, кō деч дыр кодшо, у але тошто, ошо-шеме але чиян, диафильм але дигитальный фотоаппарат дене возымо фото-влак улыт. Аралыме шотышто фото-влак альбомыш чаткан погымо улыт, иктаж-могай яшлыкыште шала кият, але ең ужшаш верыште кечат, але шогат. Фотосўретын озажат вашталт кертеш, вет еш фото-влак пўтынъ ешын погыжо, кажне нуным налын ончен да ешарен кертеш.

Еш фото-влак тыглай кече культурын ик формыжо улыт. Нуно популярный культурын, визуальный культурын ужашыже да тыглай кечын историйже улыт. Научно шымлымаш аланыш нуно моткоч вараш толыныт: 1970-ше ийла гыч тўналын шымлымаш йōн позитивный гыч гере-

Haastattelut tein tulkkien avustuksella ja välillä useinkin kielen kautta marista ja venäjästä englantiin ja suomeen.

a) Kansatieteen opiskelija Marija Kazimova oli englannin kielen tulkkina.

b) Helena Ruotsala ja Tiina Ynnilä haastattelmassa.

c) Tamara Molotova marintaa Helena Ruotsalan kysymykset.

Интервьюю кусарышын полшымо дене ыштышым, южгунам икмыняр йылме гоч – марий да руш йылме гыч англичан йылмыш да финн йылмыш кусарыме.

a) этнографийым тунемше Мария Казимова англичан да руш йылмыш кусарышыле.

b) Хелена Руотсала да Тиина Ённиля интервьюю налмышт годым.

c) Тамара Молотова Хелена Руотсалан йодышышт-влакым марланда.

taiteen tutkimuksen, sosiologian ja naistutkimuksen aloilla. Etnologiatieteissä kuviin kohdistuva tutkimus on ollut melko vähäistä, vaikka valokuvia onkin jo varhain käytetty alan tutkimuksessa välineenä ja apuna⁴.

Tutkimuksen näkökulmasta valokuva koettiin pitkään ongelmalliseksi nimenomaan siksi, että valokuvat sisälsivät paljon informaatiota, jota oli hankala kääntää yksiselitteisesti tieteen kielelle. Kyse oli siis eräänlaisesta ymmärtämisen ja tulkinnan ongelmasta. Valokuvien rikkaus – ja tulkinnan kannalta myös ongelma – on se, että valokuviiin tallentuu runsaasti sellaista, mitä ei varsinaisesti ole ollut tarkoitus kuvata. Marjut Huuskonen tosin huomauttaa, että sama koskee äänittämässä nauhoille tallentunutta materiaalia⁵.

Miten siis lukea valokuvaa? Valokuvan antropologista tutkimuskäyttöä arvioinut John Collier on tarjonnut ratkaisuksi valokuvan tarkkaa sisällön analyysia, jolla valokuvan impressionistinen ominaislaatu saadaan hallintaan⁶. Se onkin paikallaan, kun tutkitaan yksittäisiä kuvakokoelmia tai jonkin yksittäisen ilmiön visuaalista esiintymistä. Valokuvan lähiluvulla on mahdollista saada paljon informaatiota muun muassa henkilön elämästä, aikakaudesta ja sen trendeistä, materiaalisesta ympäristöstä ja sosiaalisista verkostoista⁷. Mielestäni tulkinnasta katoaa kuitenkin valokuvien omistajan ääni, ellei tiedetä, mitkä valokuvat ja miksi juuri ne ovat hänelle itselleen tärkeitä. Christopher Musellon tavoin ajattelen, että vasta kuvaan liitetty kerronta avaa kuvan merkityksen.⁸

Koska minua kiinnosti enemmän perhevalokuvien arkinen käyttö ja merkitykset laajempaan ilmiönä, valitsin toisen tavan. John Bergerin mukaan tutkittaville valokuville voidaan luoda yhteysverkko, joka liittää valokuvat osaksi sosiaalista ja poliittista muistia. Yhteysverkon avulla katsojan on mahdollista sijoittaa valokuvat aikaan ja yhdistää ne välittömään kokemusyhteyteen ja sosiaaliseen muistiin. Ymmärtämistä ja tulkintaa varten tarvitaan harvempi tai tiheämpi yhteysverkko riippuen katsojan suhteesta katsottavaan kuvaan.⁹ Haastattelujeni avulla olen yrittänyt luoda tällaisen yhteysverkon ymmärtääkseni marilaisnaisten perhevalokuvien ja niiden käytön merkityksiä ja sanomaa.

Työni tausta-ajatuksena on, että kunkin kodin valokuvat muodostavat eräänlaisen mikrokosmoksen ja että kuviin sisältyy jonkinlaisia omistajiensa pienoiselämäkertoja. Kaikkea ei kuitenkaan ole kuvattu, ja kuvallisessa kertomuksessa on aukkoja. Se, missä kohdin aukot ovat, ei ole mer-

менетивный велыш савырнен³ да шымлымаш объектлан да источниклан у тема-влакым сайлан шотлаш тўнгалыныт. Тылеч варт еш фото-влак ик шот дене историй, искусство, социологий да ўдырамаш шымлым йогынышто ончалтыныт. Этнологий наукушто фото-влак ожнак шымлымаш пашаште полшышо материал семын кумдан кучылталтыныт гынат, фото-влаклан ойырымо шымлымаш моткоч шагал лийын.⁴

Шымлымаш могырым фотосўрет шуко жап нелылан шотлалтын, молан манаш гын, фото-влак шуко информацийым шындалат да нуным шанче йылмыш пышташ куштылго лийын огыл. Икманаш умылаш да лончылаш неле лийын. Фото-влакын поян содержания нийыштат лончылымо годым шуко нелылык шочен, адакшым фотошто шуко тугай сомыл уло, мом фотош пурташ шонымо огыл. Марйут Хуусконен палемден: тыгаяк нелылык лентыш возымо материалыштат вашлялтеш.⁵

Кузе вара фотом лудман? Фотон антропологический шымлымашыжым аклыше Джон Коллиер тиде проблемым решатлаш фотон көргө содержания келгын шымлаш темлен, тыге ме фотон импрессионистский ойыртемышым умылен кертына.⁶ Тыгай йон посна фото тўшкам але могай-дыр посна явленийын визуальный сўретшым шымлыме годым келшен толеш. Фотографийым лишыч ончен, лудмаш гоч личностины илышыже, илыме пагытше да тудын ойыртемыше-влак нерген, материальный средаже да социальный окруженийже нерген шуко пален налаш лиеш.⁷ Но тыгодым, мыйын шонымаштем, фотосўретын озажын йўкшо содыки йомеш, ме огына пале, могай фото-влак да молан лач нине фото-влак тудлан шкаланже кўлешан улыт. Кристофер Муселлон шонымо почеш фото нерген каласкалымаш гына фотосўретын кўлешлыкшым почеш.⁸

Мыланем утларак онгай ыле еш фото-влакым тыглай кечын кучылтмо нерген пален налаш да нунын значенийыштым кумдарак явлений семын, шымлаш садлан мый вес йўным ойырен налым. Джон Бергерын возымо почеш шымлыме фотографий-влакым социальный да политический шарнымаш-влак дене кылдаш да нунын ужашышт семын ончаш лиеш. Фото-влакым умылаш да умылтараш чўчкыдō але шуэ сетьым, вотым але кылым ышташ лиеш, тиде ончышын фото-влак дене кузе кылдалтмыш деч шога.⁹ Йодыштмо егем-влак полшымо дене тыгай кылым ыштен, марий ўдырамаш-влаклан еш фото-влакын да нуным кучылтмын кўлешлыкшым умылаш тыршышым.

Пашамын тўн шонымашыже тыгайрак: кеч-могай суртынат фотошт-влак шке шотан микрокосмос улыт да каже фото озажын илыш корныж нерген могай-дыр изи ойлымаш. Мутат уке, чыла фотографироватлыме огыл, илыш йогын сўретлаште кўрылтыш шуко, но нуно значенийдыме огытыл, нуно культурын

Kuvien omistajat kertoivat kuviin liittyviä tarinoita. Kuvat toivat mieleen monenmoista. Фотон озашт-влак тудын дене кылдалтше историй-влакым каласкалат. Фото-влак шуко шарнымашым пörтылтышт.

kityksetöntä, vaan aukot samoin kuin kulttuurin katkokset ja murrokset kertovat jotain oleellista kokonaisuuden rakentumisesta ja heijastelevat sitä, miten ihmiset maailmaa mieltävät. Pienois-elämäkerrat taas syntyvät, kun ihmiset katsovat valokuviaan ja kertovat niihin liittyviä tarinoita. Näin he jäsentävät elämäänsä valokuvien avulla. Tutkimukseni kysymykset nousevat osin näistä ajatuksista.

Vieraana marilaiskodeissa

Haastattelut tehtiin vierailuilla naisten kodeissa. Osan kanssa haastatteluista oli sovittu etukäteen, ja osa naisista suostui mukaan, kun menimme vain kolkuttelemaan kotien portille. Meidät otettiin aina vieraanvaraisesti vastaan. Pöytään katettiin teetä ja syötävää ja valokuvat etsittiin nähtäviksi. Haastateltavat vastasivat kysymyksiin mutkattomasti ja kertoivat myös valokuviiin liittyviä tarinoita. Tulkkauksen ja teenjuonnin aikana minulla oli tilaisuus tarkastella kotien ympäristöä ja kertovien naisten ilmeitä. Usein valokuvien tärkeä merkitys näkyi naisten kasvoilta ja kuului puheista selvästi. Havaintoni ovat olleet arvokkaana apuna pohtiessani perhevalokuvien merkitystä ja käyttöä marilaisille heidän omassa kulttuurissaan ja arjen elämän osana.

Meidät ohjattiin yleensä keittiön vieressä olevaan ruokatilaan tai olohuoneeseen eli pirt-

küryltyшышт да вашталтышышт семынак могай-дыр тичмашлыкым чонымо нерген ойлат да нине ең-влакын тўняумылымашыштым почыт. Илыш-корно нерген изи ойлымаш-влакат ең-влакын фотоштым ончымышт да нунын дене кылдалтше историй-влакым ойлымышт годым шочыт. Тыге нуно фото-влак полшымо дене илышыштым радамлат. Шымлымашемян йодышышт-влак нине шонымаш негызеш шочыныт.

Марий суртышто уна лиймаш

Интервью-влакым ўдырамаш-влакын суртыштышт уна лийме годым ыштенна. Южышт дене вашлийшаш нерген ончылгоч кутырен келшенам, южышт уремыште капка ончылно вашлийме годым йодышем-влаклан вaшешташ келшышт. Мемнам эре шокшын вашлийыныт. Ёстелыш кочкышым погеныт, чай дене сийленыт, фото-влакым тич ончыктеныт. Йодыштво ўдырамаш-влак йодышем-влаклан вуй шупшде вaшештеныт да фото-влак дене кылдалтше историй-влакым ойленыт. Кусарыме да чай йўмё жапыште мый пörтым, кутырышо ўдырамаш-влакын тўжвал тўсыштым эскерен шуктенам. Чўчкыдын фото-влакын кўлешан значенийышт ўдырамаш-влакын чурийышт гыч да кутырымышт гыч раш койын. Эскерыме еш фото-влакын марий-влакын культурыштан кўлешан улмыштым да нуным кучылтмо радамым шымлымаштем моткоч кугун полшыш.

Мемнамтўн шотышто кухньо пеленсе ўстелтöрыш але залыш, я кенгеж кудыш ўжыныт. Тўжвач ончы-

Marilaiskodeissa oli tavallista, että vieraille tarjotaan teetä ja syötävää.

Марий суртышто уналан эртак чайым йўаш да кочкаш темлат.

tiin. Visuaaliselta yleisilmeeltään kodit olivat värikäitä ja runsaita. Esillä oli paljon kirjoitettuja tekstiilejä, julisteita ja tauluja, samoin koriste-esineitä ja mattoja. Huoneessa ja kamarissa oli tavallisesti esillä myös suvun ja perheen valokuvia, ja yleensä nekin esiteltiin.

Useissa kodeissa seinillä olevat valokuvat oli sijoitettu kollaasinomaisesti kuvatauluihin, jotka olivat kehystettyjä ja joiden päällä oli lasi. Niihin oli koottu lähinnä henkilö- ja ryhmäkuvia perheenjäsenistä tai sukulaisista. Tapa on kuitenkin väistymässä, sillä moni naisista kertoi, että he olivat ottaneet kuvataulut pois sisustuksen uusimisen yhteydessä. Heidän mukaansa tapa ei ollut enää suosittu ja kuvatauluista aiheutui liikaa vaivaa ja pölyjen pyyhkimistä. Nuorimmalla naisella kuvatauluja ei ole edes ollut.¹⁰ Usein seinille ripustetut valokuvat oli sijoitettu hyvin korkealle, miltei katon rajaan, ja valokuvia oli myös ikkunoiden ja ovien yläpuolella.¹¹ Kumpikin tapa lieenee ainakin osittain sisustuksen käytännöllisyyteen ja tilankäyttöön liittyvä ratkaisu. Korkealle sijoitetut "valokuvat näkyvät eivätkä ole tiellä"¹², ja saman kehyksen sisästä pienikokoiset valokuvat tulevat myös paremmin esille. Marilaiskotien asuinhuoneissa ovea vastapäätä on tavallisesti myös niin sanottu pyhä nurkka. Siinä oli usein televisio ja sen päällä tai lähellä jokin valokuva. Usein siinä oli armeijassa olevan pojan kuva.¹³

маште пöрт-влак түрлө-түрлө чиян, шуко арверан улыт. Пöртыштö түрлымö солык-влак, сүрет-влак, сöрастарыше ўзгар-влак, ковер-влак кечат. Пöлем пырдыжыште шке тукумын да ешын фотош-влак кечат, шуко годым нунымат ончыктеныт.

Шукопöртлаштепырдыжыштекечышефото-влакым рамыш коллаж семын погымо, нуно янда дене авырыме улыт. Нине рамышлаште ешысе енгмытын да родо-шочшын шкет але түшка фотошт лийын. Тиде йўла деч кызыт содыки корангаш түналме, ўдырамаш-влакын ойлымышт почеш пöртым у семын түзымылан көра фото-влакым пырдыжыш огыт саке. Нуно тиде йўла тоштемн да фотораме-влак уто сомылым ешарат, пуракым погат манын ойлышт. Самырык ўдырамашын пöртыштыжö гын пырдыжыште ик фотоат лийын огыл.¹⁰ Чўчкыдын пырдыжысе фото-влак моткоч кўшнö, тöшем лишне сакыме лийыныт, фото-влак тыгак окна коклаште да омса ўмбалне кеченыт.¹¹ Чыла тиде верым аныклаш тыршымылан көра ышталтын. Кўшан сакыме «фото-влак мўндырч койыт, огыт мешае»¹² да тудо рамыштак улшо изи фото-влакат сайынрак койыт. Марий пöртыштö омса ваштареш юмын лук уло. Тушан чўчкыдын телевизорым верандыме, тудын ўмбалне але тудын воктене могай-дыр фото кеча. Утларакшым тиде армийыште служитлыше эргын фотожо.¹³

Miesten armeija-ajan albumeita oli miltei joka kodissa. Albumit olivat taidokkaita ja runsaasti koristeltuja.

Пөрбен-влакын армий альбомышт кажне гаяк суртышто ыле. Нуно сылнын сӧрастарыме улыт.

Kuvien aihevalikoimat

Kaikki naiset omistivat perhevalokuvia, ja yleisvaikutelmaksi jäi, että kuvien aihevalikoimat olivat keskenään melko samanlaisia. Suurin osa valokuvista oli henkilö-, perhe- ja ryhmäkuvia. Muunlaisia valokuvia ei oikeastaan edes ollut, ja esimerkiksi Suomessa tavalliset maisema-, eläin-, harrastus-, taide- tai esinekuvat tuntuivat puuttuvan kokonaan.¹⁴ Niiden puuttumisen suurimmat syyt Untšossa lienevät valokuvaamisen vähyys ja elämän niukkuus ylipäättään, jolloin valokuvia otettiin vain erityistilanteissa.¹⁵ Oma vaikutuksensa lieinee ollut myös neuvostoideologialla, jonka mukaan kaikki porvarillinen turhuus oli kielletty ja myös yksilöllisyys ja sen symbolit nähtiin turhina.¹⁶

Henkilö-, perhe- ja ryhmäkuvat esittivät pääosin naisten omia, heidän lastensa sekä perheen ja suvun jäsenten elämänkaaren tapahtumia. Osassa ryhmä- ja tapahtumakuvia aiheena saattoi olla myös jokin vuotuisjuhla tai muu yhteisön sosiaaliseen elämään liittyvä tapahtuma. Useimmat kuvatut tilanteet olivat tavalla tai toisella elämän kohokohtia, ja tavallisen arjen kuvaaminen oli vähäistä. Kuvatut tilanteet poikkesivat jonkin verran niistä, joita olen tottunut näkemään suomalaisissa perhevalokuvissa. Mielestäni eroavuus johtuu pääosin kulttuurien erilaisuudesta ja muun muassa siitä, että Neuvostoliitossa ja Venäjällä tärkeimmät juhlapäivät ovat olleet ja ovat toiset kuin Suomessa. Ryhmäkuvia oli myös huomattavasti enemmän kuin yksilökuvia, jotka olivat usein passikuvia tai

Фото-влакын тематический коллекцийышт

Йодыштво ўдырамаш-влакын кажныжын еш фотожо-влак улыт. Нуным ончен лекмеке, чылаштынат темышт дене икгайракак улмышт рашеме. Фото-влак шукыжым посна енын, еш але тўшка фото улыт. Моло тўрлő фото уке гаяк. Мутлан, Суомиште моткоч чўчкыдын вашлиялтше пўртўс, янлык але вольык, кидпаша, йўратыме сомыл, сымыктыш дене кылдалтше да тўрлő ўзгар фото-влакым мый шым уж.¹⁴ Амалже шагал фотографироватлымаште да илышын нужна улмаште. Картычкеш кугу событий годым веле велалтыныт.¹⁵ Совет идеологийын влиянийжат коеш: тудо тўрлő буржуа койышым кояш чарен, тыгак личностьын ойыртемалтым да тудын символжым утылан шотлен.¹⁶

Посна айдемын, еш да тўшка фото-влак тўн шотышто ўдырамаш-влакын шкеныштын, нунын йочаштын, ешыштын але родо-шочшыштын илыш йыжынже-влак нерген ойлат. Южо тўшка да иктаж-могай-событиймончыктышо фотонтемыжемогайдыр юбилей дене але моло социальный илыш дене кылдалтын. Чўчкыдын фото-влак илышын ойырте-малтше жапше дене кылдалтыныт, тыглай кечым вельме фото-влак шагал ылыч. Фотосо сўрет-влак финн еш фото-влак дене таҥастарымаште мо дыр шотышто вес тўрлő улыт. Тиде утларак шым марий ден финн-влакын тўрлő культуран улмышт дене кылдалтын, да адакшым Совет Ушемыште да Суомиште кугу пайрем кече-влак весе улыт. Тўшка фото-влак тыгак посна енын фото деч шукырак ылыч. Посна енын фотожо-влак чўчкыдын пас-

Marilaiskotien asuinhuoneessa on pyhä nurkka. Sen edessä oli usein sotaväessä olevan pojan valokuva.

Марий пörтын кугу пöлемыштыже юмын лук уло. Тудын ончылно чўчкыдын салтакыште улшо рвезын фотожо.

ryhmäkuvasta teetettyjä. Useimmiten haastatelluilla ei myöskään ollut yksilökuvia lapsuudestaan vaan varhaisin henkilökuvaa saattoi olla otettu vasta koulussa tai vasta 17–18-vuotiaana. Joidenkin kohdalla se oli myös ylipäättään ensimmäinen valokuva heistä itsestään.¹⁷

Asettelunsa ja tyyliinsä puolesta henkilö-, perhe- ja ryhmäkuvat olivat yllättävänkin samanlaisia kuin ne valokuvat, joita olen tottunut näkemään Suomessa. Valokuvien samanlaisuus kertonee perhekuvaan liittyvien kuvauskonventioiden yleismaailmallisuudesta¹⁸. Tavallista on, että perhevalokuvissa kuvattavat ovat yleensä melko keskellä kuvaa ja katsovat kameraan. Useimmiten kuvattava hymyilee, tai vaihtoehtoisesti ilme on vakavan arvokas. Kuva on selvä ja tarkka.¹⁹ Huomattavin ero suomalaisiin perhevalokuviiin oli se, että Untšossa vielä 1980-luvullakin otetuista valokuvista suurin osa oli mustavalkoisia ja vasta uusimmat 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla otetut valokuvat olivat värillisiä. Samaan aikaan myös valokuvien määrä on selvästi lisääntynyt. Tämä johtuu kameroiden yleistymisestä yleensä sekä myös haastateltujen perhe- ja tuttavapiirissä.²⁰

портлан вельме але тўшка фото гыч налын ыштыме фото-влак. Шуко йодыштво ўдырамашын йоча годсо фотожо лийын огыл, лач школыш коштмо пагыт да 17-18 ияш годсо фотосўретше гына лийын. Южыштын тиде икымше фотост лийын.¹⁷

Шындылме але шогалтыме да стиль могырым посна енын, еш да тўшка фото-влак Суомиште ужмо фото-влак гаяк ылыч. Тыгай икгайлык пўтынь тўнямбалне еш фотом ыштымаште фотографироватлыме йөн-влак лишыл улмо дене кылдалтын.¹⁸ Икгайлык тыште – фотошто улшо ен-влак фотосўрет покшелне улыт да нуно чыланат фотоаппаратыш ончат. Шуэн огыл фотосо ен-влак шыргыжит але мөнгешла, моткоч серьезнын ончат. Фотосўрет раш, чатка.¹⁹ Финн фотосўрет-влак дене тагастарымаште ик кугу ойыртем тыгай ыле: Унчышто 1980 ийлаште вельме фото-влак кокла гыч шукушт чиян огытыл, лач 1990 ийла мучаште ыштыме да 2000 ийлase фото-влак чиян ылыч. Нине пагытлаште фотосўрет-влакат ешаралтыныт. Тидыже йодыштво ўдырамаш-влакын ешыштышт да палымышт коклаште фотоаппаратым утларак кучылташ йөн лекме дене кылдалтын.²⁰

Vainajan valokuva muistomerkissä
Untšon hautausmaalla.

Колышын фотожо Унчо шўгар
ўмбалне.

Perhevalokuvien aiheista ja sisällöistä

Havaintojeni mukaan untšolaisten perhevalokuvissa jotkin aiheet olivat muita lukuisammin edustettuina. Olen nimennyt nämä ryhmät elämäнкаари-, sotавәки- ja yhdessäolokuviksi.

Elämäнкаарикuvilla tarkoitan valokuvia, joissa kuvataan ihmiselämän taitekohtia eri ikäkausina. Marilaisalbumeissa on suhteellisen vähän lapsikuvia. Omasta lapsuudestaan haastatelluilla ei juuri ollut valokuvia, ja heidän jälkikasvustaan-kin valokuvia oli vain muutamia. Lapsikuvissa usein toistuva aihe oli ensimmäisen koulupäivän kuva. Se on juhla, jolloin lapset puetaan kauriiksi ja valokuvataan opettajille vietävät kukat kädessään. Tämä kuva-aihe puuttuu Suomesta kokonaan. Lapsista on lisäksi luokkakuvia, joita ei kuitenkaan välttämättä ole joka vuodelta. Rippikuvia marilaisalbumeista ei löydy, koska rippikoulutraditio puuttuu Venäjältä. Muualla kuin kotikylässä opiskelleilla oli opiskeluaikaisia ryhmäkuvia. Useilla naisista oli myös valokuva

Еш фото-влакын темышт да содержанияйышт нерген

Эскерымем почеш Унчо ўдырамаш-влакын еш фото-влак коклаште южо теме-влак кумданрак почылтыт. Нуным мый тыгай тұшка-влаклан шелынам: илыш савыртыш, армий да пырля лийме фото-влак.

Илыш савыртыш фото-влакыште айдемын илыш жын татшым түрлө ийготлаштыже ончыкталтеш. Марий альбомлаште моткоч шагал йоча фото-влак. Йодыштво ўдырамаш-влакын йоча годсо фотошт иктат лийын огыл, самырык пагыт годсо фотошт лач икмыняр гына лийын. Йоча жап годсо фото гыч чўчкыдын икымше классыш кайыме фото вашлиялтын. Тиде кечын йоча-влакым моторын чиктат да туныктышылан пуышаш пеледыш дене фотографироватлат. Тиде тема Суомиште уке. Тылеч посна йоча-влакын класс дене велалтме фотошт уло. Тудо содыки каже классынак уке. Конфирмаций фото-влак марий альбомышто уке, молан манаш гын, Российыште конфирмаций йўла уке. Шуко ўдырамашын самырык годсо фотожо-влак улыт. Пўрњен-влакын тиде ийготысо салтакыште лийме фотошт шуко. Сўан фото-влакым

Valokuvat oli tapana koota yhden kehyksen sisään kuvatauluiksi. Ne ripustettiin tavallisesti korkealle, miltei katon rajaan.

Фото-влакым ик рамыш шындыныт да рамым пырдыжеш моткоч кўшан, тўшем лишан сакеныт.

itsestään nuorena naisena. Miesten kohdalla niitä vastasivat sotaväkikuvat. Hääkuvia sitä vastoin oli nähdäkseen vähän ja vain nuorimman haastattelun albumeissa useampia.²¹ Aikuisiän valokuvat olivat usein ryhmäkuvia työporukan kesken, juhlissa tai joskus harvoin myös matkoilla. Hau-

йодыштво илалшырак ўдырамаш-влакын альбомыштышт шагал ужинам, лач самырыкрак ўдырамашын альбомыштыжо гына фото нуно шукрыак ылыч.²¹ Еш чумырен илаш тўналме пагыт – тиде чўчкыдын тўшка фото-влак, тушто ўдырамаш-влак пырля пашам ыштыме йолташ-влак дене але паша сомыл дене

Kodeissa oli valokuvia esillä paitsi seinillä, myös hyllyillä ja kaappien ovissa.

Пörтыштö фото-влак чыла вере лийыныт: пырдыжште, полкышто, шкаф омсаште.

tajaiskuvia albumeissa sitä vastoin suomalaissilmien arvioituna oli hyvin runsaasti.

Sotaväkikuvat eli miesten armeija-aikaiset valokuvat erottuivat elämänkaarikuvien joukosta selkeästi omaksi ryhmäkseen. Kuvilla tuntui olevan suuri merkitys. Niitä oli lähes joka kodissa. Kuvat oli koottu albumeihin, jotka olivat näyttäviä ja suurella vaivalla koottuja kokonaisteoksia. Näkemäni armeija-ajan albumit olivat haastateltujen naisten poikien ja nuorimman haastatellun kohdalla hänen miehensä tekemiä. Sotaväkikuvien runsautta selittää osaltaan armeija-ajan pituus (miehistöllä kolme vuotta) ja toisenlaisuus verrattuna kotiseudun arkeen. Kuulemani mukaan Suomessa vanhemmilla miehillä on ollut hieman vastaavanlaisia albumeita, mutta ainakaan parinkymmenen viime vuoden ajalta en tällaista perinnettä Suomessa tunne.

Suuri osa näkemistäni valokuvista oli mielestäni sellaisia, joita voisi kutsua yhteisesti nimellä *yhdessäolokuvat*. Tarkoitan yhdessäolokuvilla kaikkia niitä kuvia, joissa ihmiset ovat kokoon-tuneet yhteen tekemään jotain. Usein kyseessä oli jokin juhla. Paljon kuvattuja olivat etenkin vuotuisjuhliin kuuluvat uusivuosi, laskiainen, naistenpäivä ja kukkajuhla sekä vainajien muis-

miен коштмо корнышто велалтыныт. Финн шинчаон-чалтыш дене ончаш гын, колышым тойымо фото-влак альбомышто моткоч шуко улыт.

Армий фото-влак але рвезе-влакын армий жапысе фотост-влак илыш савыртыш фото-влак деч моткоч чот ойыртемалтыт. Фото-влакын шке значенийышт уло. Нине фото-влак кажне гаяк суртышто улыт. Фото-влакым альбомлашке погымо, нуно сылнештарыме посна тичмаш произведений гай улыт. Ужмо армий фотоальбом-влак йодыштво ўдырамаш-влакын эргыштын, а самырыкрак ўдырамашын марийжын ыштыме альбом ыле. Армий фото шуко улмым ик могырым армийыште кужун служитлыме дене (кум ий), вес могырым шочмо кундемын илыш деч ойыртемалтше жап дене умылтарах лиеш. Мый колынам, Суомиштат шонгырак пörъен-влакын самырыкышт годым тыгайрак альбомышт лийын, но пытартыш коло ий жапыште тыгай йўла улмо нерген ом пале.

Ужмо фото-влак гыч шукожым *пырля лийме фото* манаш лиеш. Тыгай фотолаште ең-влак момдыр пырля ышташ погынен улыт. Чўкыдын тиде могай-дыр пайрем ыле. Шуко фото ий еда эртарыме пайрем-влак дене кылдалтыныт: У ий, Ўярня, Ўдырамаш кече, Пеледыш пайрем да тыгак колышо-влакым уштымо пайрем-влак. Суомиште пайремлыме

Monille naisille rakkaimpia olivat perheen ja sukulaisten valokuvat. Osa kuvista on järjestetty albumeihin.

Шуко ўдырамашын эн йоратыме фотожо-влак еш да родо-шочшо-влакыштын фотошт ыле. Фото-влак гыч ужашыже альбомыш пижыктыме.

tojuhlat. Sen sijaan Suomessa niin yleiset joulu- ja juhannuskuvat puuttuivat. Naistenpäivä (8.3.), työn juhla (1.5. vappu) ja lokakuun vallankumouksen vuosijuhla (7.11.) olivatkin yli 80 vuoden ajan neuvostoyhteiskunnan tärkeimmät viralliset juhlat ja niitä vietettiin koko maassa niin julkisesti kuin kotona yksityisesti²². Näistä perhevalokuviin oli tallennettu etenkin naistenpäivän juhlat. Ainakin osalla haastatelluista näytti olevan viime vuosina otettuja valokuvia myös uhrilehdossa pidetyistä uskonnollisista juhlista, joiden vietto oli Neuvostoliiton aikana ankarasti kielletty. Ylipäättään yhdessäolokuvia tuntui olevan runsaasti. Usein kuvissa oli kokoonnuttu ruokapöydän ääreen, mikä kuvaa hyvin paikallista juhlatapaa, johon kuuluu runsas kattaus. Kuvien aihevalinta ja runsaus kertonevat osaltaan myös juhlaruokien, syömisen ja yhdessäolon suuresta arvosta ja merkityksestä kulttuurissa.²³ Toisaalta yhdessäolo- ja ryhmäkuvien runsautta voi selittää sekin, että sosiaaliset verkostot ja niiden ylläpito ovat tärkeitä myös arjessa selviytymisen kannalta²⁴.

Ensimmäisenä koulupäivänä otettu kuva on Venäjällä tärkeä traditio. Lapset puetaan silloin kauniisti ja he vievät opettajalle kukkia.

Икымше классыш кайыме кечын возалтмаш Российыште кўлешан йўла. Йоча-влакым тунам моторын чиктат, тунык-тышылан пеледышым нангаят.

Шорыкйол да Йуханнус але Йыван кече пайрем-влак фотосүретыште ышт кой. Ёдырамаш кече (8.3.) Паша пайрем (1.5.) да Революций кече (7.11.) 80 ий совет обществын официальный пайремышт лийыныт да нуным пўтынь элыште да мўнгыштў пайремленыт.²² Нине пайрем фото кокла гыч еш альбомышто поснак Ёдырамаш пайрем годым ыштыме фото-влак шуко улыт. Йодыштво ёдырамаш-влак кокла гыч икмынярышт тыгак кодшо ийләсе кумалтыш пайремлаште ыштыме фото-влакым ончыктышт, нине пайрем-влакым Совет саман годым эртараш чарыме лийын. Пырля лийме фото-влак моткоч шуко улмыла чўчў. Фотошто чўчкыдын сий погымо ўстел йыр шинчыме сўрет, – тиде верысе пайрем эртарыме йўла, тунам ўстел кочкыш-йўышлан поян. Нине фото-влакын шуко улмышт, калыкын культурыштыжо пайрем кочкышым, кочмашым, тўшкан погынен шинчымым кўкшын аклымым да кугу значениян улмыштым ончыкта.²³ Вес могырым пырля лийме тўшка фото-влакын шуко улмышт социальный кыл-влакын виян улмыштым пенгыдемда да нуным виянден шогымаш тыглай кечылаште илен лекташ кугун полша.²⁴

Mitä albumeista sitten puuttui aiemmin mainitsemieni maisema-, lemmikkieläin-, harrastus- tai statuskuvien lisäksi? Omasta mielestäni silmiinpistävintä on työkuvien vähyys. Siihen verrattuna, että neuvostoarjessa työtä on ollut koko ajan paljon²⁵ ja myös neuvostoideologiaan on kuulunut työn ja työn sankaruuden propagointi ja arvostus²⁶, työkuvia on perhevalokuvien joukossa todella vähän, joitain kuitenkin. Virallisista ideologisista painotuksista huolimatta arkea ei siis liene yksityiselämässä pidetty kuvaamisen arvoisena. Toisaalta, kun työtä on ollut jatkuvasti paljon ja kameroita vähän, ei kuvaamiseen varmasti ole ollut paljon aikaa tai mahdollisuuksiakaan.

Puuttuviksi kuviksi voisi kai sanoa myös niitä aiheita, joita haastateltujen mielestä ei ole sopivaa tai kaunista valokuvata. Lähes kaikki haastateltavat sanoivat, että surullisia, itkeviä tai vihaisia ihmisiä ei pidä kuvata, koska sellaisia valokuvia ei ole mukava katsoa. Lisäksi alastomuus, juopuneena olo tai likaisuus eivät heidän mielestään olleet kuva-aiheiksi sopivia.²⁷ Tällaisia aiheita ei näkemissäni valokuvissa ollutkaan.

Naiset tuntuivatkin olevan hyvin yksimielisiä siitä, millainen on hyvä valokuva. Kun kysyin, milloin valokuvia tulee ottaa ja millaisia valokuvia he halusivat, vastaus oli suunnilleen edellisen vastakohta: ”Valokuvia pitää ottaa silloin, kun on laittanut ylleen parhaan puvun ja valmistautunut kuvaan. Miksi silloin? Jotta tykkäisi valokuvasta.”²⁸ Tiivistetysti voisi sanoa, että valokuvassa halutaan esittää itsen ja elämän parhaat puolet: ilo, ystävyys, kauneus ja yhdesäolo – voisi kai sanoa: elämän eheys ja jatkuvuus muuttuvassa ja rikkonaisessa maailmassa. Naisten mielestä hyvä kuva on myös värikäs ja selkeä ja siinä kohde on keskellä. Epäselvempikin valokuva voi olla arvokas, mikäli se on ainoa kuvallinen muisto kyseisestä henkilöstä. Esimerkiksi yhdellä naisista oli vanhemmistaan vain ryhmäkuva, jossa kasvot olivat pieniä ja epäselviä, mutta silti kuva oli hänelle arvokas²⁹. Untsolaisnaisten käsitykset hyvästä valokuvasta ja perhevalokuvalla sopivista konventioista ovat hyvin samanlaisia kuin muualla on esitetty.³⁰ Toisaalta on sanottu, että näppäilykuvissa kuvan sosiaaliset funktiot ovat estetiikkaa tärkeämpiä: se, keitä kuvaan otetaan, miten he keskenään sijoittuvat ja mikä ilme kuvattaville halutaan³¹. On puhuttu myös kansanomaisesta estetiikasta, jossa kauneus on alisteinen kuvan sosiaalisille funktioille ja jossa normeina ovat ennen kaikkea säädylisyys ja sopivaisuus³². Perhevalokuvia on pidetty myös osana kollektiivitradiotiota, koska ne ilmentävät yhteisön tunnustamia ja hyväksymiä perinneaineiksia.³³

Күшно ончыктымo пүртүс, йоратыме янлык, йоратыме сомыл фото-влак деч посна эше могай теме нине альбомлаште уке ыле? Шинчамлан моткоч шагалын койыч паша фото-влак. Совет саман годым паша эре шуко лийын²⁵ да совет идеологий пашам да паша герой-влакым аклен да пропагандироватлен шоген.²⁶ Но пашаште ыштыме фотосүрет-влак, моткоч шагал ылыч, лач икмынjar веле. Официальный идеологийын темдымым ончыде, тыглай ен паша кечым фотографироватлаш кӱлешанлан шотлен огыл. Вес могырым, кунам паша шуко да фотоаппарат шагал енын лийын гын, тунам фотографироватлаш йӱнат, жапат шуко лийын огыл, докан.

Фотоальбомлаште вашлиялтыме теме нерген ойлаш гын, тиде тугай теме-влак, кудышт йодыштымо ӱдырамаш-влак шонымо почеш фотографироватлаш йӱрдымӱ огыл, але сӱрал теме-влак огыл. ӱдырамаш-влак чылан гаяк ойган, шортшо, шыде-штше еным велаш ок йӱрӱ манын ойлышт, тыгай фотом ончаш кумыл ок савырне. Тылеч посна чара, йӱшӱ, лавыра ен фотолык огытыл.²⁷ Тыгай теман фото-влак ужмо фото коклаште лийын огытыл.

Сай фото могай лийме шотышто ӱдырамаш-влак чылан ик оян ылыч. Кунам фотош велалаташ лиеш да могай фотом нуно ужнешт манын йодмемлан нуно тыге вашештышт: «Кунам ӱмбалнет эн сай вургемет да велалташ ямде улат. Молан лач тунам? Фотом йӱратен ончаш».²⁸ Кӱчыкын каласаш гын, фотошто шкем да илышым сай могырым ончыктыман: куаным, келшымашым, моторлыкым, пырля илымым – тугеже тыге каласаш лиеш: тиде вашталтше да сулыккан тӱняште илышын тичмашлыкшым, шуйнымыжым ончыкташ. ӱдырамаш-влакын шонымышт почеш сай фото чиян, раш да тӱн объект фото покшелне лийшаш. Могай-дыр ен деч кодшо тиде ик гына фото гын, шапалге фотоат шергакан лийын кертеш. Мутлан, ик ӱдырамашын ача-аваже ик тӱшка фотошто ылыч, велалтше ен-влакын чурийышт изи да раш огыл ыле, но тиде фото тудлан моткоч шергакан.²⁹ Унчо ӱдырамаш-влакын сай фото да еш фото могай лийме нерген шонымышт моло верыште ончыктымo фото-влак гаяк.³⁰ Вес могырым шке возгалыме фото-влакын социальный функцийышт эстетике деч кӱлешанрак улыт: кӱмыт фотошто, кузе нуно шогат да могай сыным велыме ен-влаклан пуаш тыршалтеш.³¹ Кутырышна тыгак фотон калык сынан эстетикыж нергенат, моторлык социальный функций-влак деч ӱлно шогымо нерген да фотосо тӱн нормо – шотан да тыматле лийме нергенат.³² Еш фото тыгак коллективный традицийын ужашыжлан шотлалтын, вет нуно коллективын сайлан шотлымо да аклыме койыш-шоктышым ончыктат.³³

Roza Mihailovna ja Marusja Jansitovna muistelevat valokuvien avulla mennyttä aikaa. Rozan mies toimi 1950–1970-luvulla kylän epävirallisena valokuvaajana.

Роза ден Маруся акай-мыт фото полшымо дене эртыше пагытым шарналтат. Роза акайын марийже витлымшешымлымше ийлаште фотографироватлаш йӱратен, ялын фотографше семын лийын.

Valokuvaustoiminnasta Marinmaalla

Kun valokuvaus keksittiin vuonna 1839 Ranskassa, uusi keksintö alkoi levitä nopeasti. Venäjällä valokuvaustoiminnan alkuaika ja kehitys olivat 1800-luvulla hyvin samantapaisia kuin muissa Euroopan maissa, mutta 1900-luvun alkupuolella tilanne muuttui. Samaan aikaan, kun valokuvaus alkoi muualla laajeta toden teolla, siitä tuli vasta perustetussa Neuvostoliitossa ohjattua toimintaa. Neuvostoliiton aikana maassa sai olla vain valtion valokuvaamoita ja julkinen valokuvaus oli propagandakuvausta, jossa olivat vallalla sosialistisen realismin teesit. Toisaalta valokuvausharrastusta suosittiin.³⁴ Kaikki tämä on vaikuttanut myös untšolaisten mahdollisuuksiin hankkia perhevalokuvia.

Muistitiedon mukaan vielä 1930- ja 1940-luvuilla kamerat olivat Untšossa todella harvinaisia ja 1950-luvullakin kyläkunnassa oli vain muutama kamera. Haastateltavat muistivat lapsuudestaan, että 1940-luvulla kylässä kulki kiertäviä valokuvaajia, joista ainakin jotkut olivat venäläisiä. He tulivat yksittäin jalan ja kulkivat pitkin kylän katuja, jotta ihmiset huomasivat heidät. Valokuvaajalla oli mukaan musta taustakangas, kuvat otettiin yleensä ulkona ja asiakas sai valokuvan heti mukaansa. Muistelijan mukaan nämä kuvat eivät olleet kalliita, ehkä kopeekan kappaleelta.³⁵

1960-luvulla kylässä liikkui myös kuvasuurennoston kauppaajia. Ainakin jotkut heistä olivat

Марий Элысе фотографироватлыме паша нерген

1839 ийыште Францийыште фотографийым шонен лукмеке, у почмаш тӱня мучко пеш вашке шарлен. Российыште фотографироватлымашын тӱнгалтыш йыжынже да виян толмо корныжо XIX курымышто моло Европысо элласе гаяк лийын. Но XX курымын икымше пелыштыже ситуаций вашталтын. Тунам моло эллаште фотографироватлымаш кумдан шарлен виян кушкын гын, шукерте огыл шочшо Совет Ушемыште фотографироватлыме паша кучем виктарыме почеш ышталтын. Совет у кучем жапыште элыште лач кугыжанышын гына фотоательеже лийын кертын. Калыклан лукмо фотографий-влак пропаганда сынан лийыныт. Вес могырым фотографироватлымаш дене заниматлаш темлалтын.³⁴ Тиде Унчо ял калыкланат еш фото-влакым ышташ йӱным пуэн.

Унчо ялыште илыше-влакын шарнымышт почеш 1930 да 1940 ийлаште фотоаппарат ялыште шуэн вашлиялтын. 1950 ийлаштат ялыште икмыняр фотоаппарат веле лийын. Йодыштво ӱдырамаш-влак нунын йоча жапыште, 1940 ийлаште ял гыч ялыш фотографироватлен коштшо фотограф лийын манын ойлышт, нунын кокла гыч шукушт руш лийыныт. Нуно ялыш шкетын, йолын толын, ен-влак ужышт манын, урем мучко коштыныт. Фотограф шем вынер фонеш тӱжвалан велен. Фотографийым возалтше ен вик налын кертын. Нине фото-влак шерге лийын огытыл, иктыже икмыняр ырым шоген.³⁵

Kazanista ja tulivat ilmeisesti bussilla. He kulkivat sitten jalan kyselemässä kylän taloissa, haluavatko ihmiset valokuvistaan suurennoksia. He veivät valokuvat mukanaan ja palasivat myöhemmin tuomaan suurennot ja palauttamaan alkuperäiset valokuvat. Heillä oli suuri reppu, jossa oli suurennettu- ja valokuvia, mutta kameraa heillä ei ollut mukana lainkaan. Haastateltu muisteli, että kuvasuurennot kauppaajia kävi kylässä pari kertaa vuodessa, mutta 1970-luvulla enää harvoin ja sitten ei lainkaan. Toiminta hiipui, koska ihmisillä alkoi olla omia kameroita.³⁶ Eräällä naisella oli vuonna 1964 tehty kuvasuurennot, jossa hän oli 18-vuotiaana. Suurennoksia ei kuitenkaan tilattu usein, koska ne olivat kalliita.³⁷

Paikalliset kyläkuvaajat ja valokuvaamot

Valokuvia ottivat usein ne tutut ja ystävät, joilla oli kamera. Kameran omistajia myös pyydettiin kuvaamaan, ja niin heistä saattoi tulla koko kyläkunnan epävirallisia valokuvaajia. Yhden haastatellun mies oli tällainen itseoppinut kyläkuvaaja, ja vaimo arveli, että mies oli oppinut valokuvaustaidot opiskeluaikoinaan. Varsinaiselta ammatiltaan mies oli opettaja. Hän otti myös kylän koulukuvat, joskaan luokkakuvia ei 1950–1970-luvuilla otettu välttämättä joka vuosi. Mies kävi kuvaamassa myös lähikylissä. Ihmiset maksoivat kuvista pienen summan rahaa tai toivat vastineeksi jonkin tuotteen.³⁸ Sittemmin kyläkunnan luokkakuvia ovat ottaneet muut opettajat ja toisinaan Morkista paikalle tullut valokuvaaja. Luokkakuvan ottoajaksi on vakiintunut ensimmäinen päivä syyskuuta vuosittain koulun alkaessa.³⁹

Kuulemani mukaan paikallisten kyläkuvaajien ja kiertävien kuvaajien toiminta vaikutti varsin samanlaiselta kuin Suomessa⁴⁰. Sen sijaan valokuvaamossa käyminen oli Neuvostoliitossa harvinaista. Vasta perestroikan jälkeen sai perustaa yksityisiä valokuvaamoita ja valokuvaamossa käyminen on lisääntynyt. Haastateltavien mielestä virallisen passikuvan voi edelleen saada vain valtion valokuvaamoista.⁴¹ Osa naisista ei ollut koskaan käynyt valokuvaamossa.⁴² Yleisin syy valokuvaamossa käyntiin oli ollut tarve saada passikuva.⁴³ Kuvia tarvittiinkin työ-, oleskelu- ja liikkumislupia anottaessa suhteellisen usein. Muualla opiskelleilla näytti olevan opiskeluajan valokuvia, jotka oli otettu sikäläisessä valokuvaamossa⁴⁴. Nykyisin Untšosta katsoen lähimmät valokuvaamot toimivat piirikunnan keskustassa Morkissa ja varhemmin vieläkin kauempana, Kazanissa tai Joškar-Olassa asti.⁴⁵

1960 iyllaşte ялыште фотом кугемден кошшо-влакат лийыныт. Южышт Озан гыч толын коштыныт, нуно автобус дене толыныт докан. Кӧлан фотом кугемдаш кӱлмым нуно ял мучко йодышт коштыныт. Фотом-влакым пелен нангаеныт да кугемден, изи фотожге мӱнгеш конденыт. Нуно кугемдыме фото-влакым котомкаш оптен конденыт, фотоаппаратышт гын, нунын нигунамат лийын огыл. Фотом кугемдыше-влак ийлан кок гана ялыш толын коштыныт, но 1970 ийлаште шуэн койыныт, а вара йӱршеш коштым чарненыт. Тунам уже ен-влакын шкеныштынат фотоаппаратышт лияш тӱналын.³⁶ Ик ӱдырамашын 1964 ийыште ыштыме фотожо уло, тушто тудо 18 иаш. Фотом кугемдаш шергын шогымылан кӧра чӱчкыдын кугемдаш йӱн лийын огыл.³⁷

Ялысе фотограф-влак да фотоателье-влак

Тӱн шотышто фотош шке фотоаппаратышт дене палыме да йолташ-влак веленыт. Фотоаппаратан ен-влакымат фотош велаш йодыныт, тыге нуно пӱтынь ялын неофициальный фотографышкыже савырненыт. Ик ӱдырамашын марийже лач тыгай шке фотографироватлаш тунемше ялысе фотограф лийын. Велаш тунемме жапыштак тӱналын. Шкеже туныктышо лийын. Тудо школыштат фотографироватлен, тунам 1950-1970 ийлаште класс дене кажне ий велалтын огытыл. Йодыштво ӱдырамашын марийже вес яллашкат фотографироватлаш коштын. Ен-влак фото-влаклан изирак оксам тӱленят але мом дыр пуэныт.³⁸ Вараракат моло туныктышо-влак да Морко гыч толшо фотограф класс дене фотош веленыт. Класс фотом тӱн шотышто кажне ийын тунемаш тӱналме кечын 1 сентябрьыште ыштенят.³⁹

Шонем, верысе фотограф ден ялла мучко коштшо фотограф-влакын пашашт Суомисе гаяк лийын.⁴⁰ Вес могырым фотоательеш Совет Ушемыште шуэн коштыныт. Лач перестройка жапыште гына шке фотоателем почаш лийын да фотоательешке ен-влак чӱчкыдынрак кошташ тӱналыныт. Йодыштво ӱдырамаш-влакын ойлымышт почеш официальный паспортлык фотом кызытат лач кугужаныш фотоательеште гына ышташ лиеш.⁴¹ ӱдырамаш-влак кокла гыч южышт нигунамат фотоательеште лийын огыл.⁴² Тушко тӱн шотыто паспортлык фотом ышташ коштыт.⁴³ Паша, тунемме да моло документлан фото чӱчкыдынрак кӱлеш. Южо вере тунемше-влакын верысе фотоательеште ыштыме тунемме годсо фотост-влак ылыч.⁴⁴ Кызыт Унчылан лишыл фотоателье-влак Моркышто улыт, мӱндырнырак Озангыште да Йошкар-Олаште.⁴⁵

Valokuvia katsellaan
joka kodissa vieraiden-
kin kanssa mielellään.
Фотом кажне сур-
тышто, уна-влак денат
уло кумылын ончат.

Valokuvia ilmiselvästi haluttiin, eikä kieltäytymistä kuvattavana olostu juuri ilmennyt. Hametta ja huivia ehkä hieman oikaistiin, mutta sitten asetuttiin reippaasti hymyillen tai ainakin myhäillen valokuvaan. Suomalaistyyppinen kursailu ja kameran pakoilu oli lähes olematonta.⁴⁶ Tähän mennessä ovat meidän "tutkijakuvaajienkin" kesinä 2002 ja 2003 ottamat ja untolaisille myöhemmin lähetetyt valokuvat päättyneet kyläläisten perhevalokuvien joukkoon. Mikä lienee niiden merkitys omistajilleen? Ainakin ne ovat muistoina kesistä, joina suomalaiset opiskelijat vierailivat kylässä. Tietävästi ainakin yksi valokuva, jossa esiintyy tutkimusryhmämme jäseniä, on asetettu esille yksityiskodin kuvatauluun.⁴⁷

Perhevalokuvat elämän kuvakirjoina

Tekemissäni haastatteluissa kävi selvästi ilmi, että perhevalokuvat ovat tärkeitä omistajilleen. Seuraavassa pohdin eri näkökulmista sitä, miksi niin on. Aluksi tarkastelen valokuvakokoelmia elämäkertakirjoituksena. Valokuvatutkijoiden mielestä perhevalokuvakokoelmia voidaan osittain pitää päiväkirjojen ja omaelämäkertojen luonteisina aineistoina. Ne esittävät tapahtuma-ajan näkökulman ja luovat järjestystä, jossa jokainen osa (kuva) edustaa jotain tärkeää asiaa.⁴⁸ Toisaalta valokuvat poikkeavat kirjallisista päiväkirja- ja omaelämäkertateksteistä etenkin siinä, että työkuvat ja kuvat elämän kriisitilanteista puuttuvat.⁴⁹ Valokuvakokoelmien on myös todettu olevan lähempänä suullista kuin kirjallista

Фото-влакыште удан койын возалташ шонымо пырчат ыш кой. Тувырым але вуйшовычым изиш тӱрлатеныт, но вара чулымын верланен, шыргыжын але воштылал фотоаппаратыш онченыхт. Финн-влак семын койышланымаш да корангаш тыршымаш лийын огыл.⁴⁶ Мемнан «шымлызе фотографна-влакынат» 2002 да 2003 ийыште велыме да вара Унчо ял калыклан колтымо фото-влакат еш фото тӱшкаш пурат. Молан нуно фото-влакын озажлан кӱлыт? Кеч-мо гынат, нуно финн студент-влак ялыш толын коштымшт нерген шарнымаш семын кодеш. Ик тыгай фото, мемнан шымлызе тӱшкана шогымо, ик пӱртын пырдыжыштыже кеча.⁴⁷

Еш фото-влак – илышын сӱретан книгаже

Интервьюм налме жапыште раш умылышым, фото-влак нуным саклышылан моткоч шерге улыт. Тӱрлӱ могырым шонкалышым: молан нуно шерге улыт? Тӱналтышлан фото коллекцийым илыш корно нерген ойлымаш семын ончышым. Фотографийым шымлыше-влакын шонымаште еш фото коллекцийым ик шот дене дневник да шке илыш корно нерген каласкалымаш семын ончаш лиеш. Нуно пагытын сынжым ончыктат, кажне фото могай-дыр кӱлешан сомыл нерген ойла.⁴⁸ Вес могырым фото-влак дневник да илыш корно каласкалымаш деч ойыртемалтыт: паша да илышын ойган да неле пагыт тушто огыл ончыкталт.⁴⁹ Фотоколлекций возымо дене огыл, а каласкалыме дене кылдалтын. Фотом ончымо годым

perinnettä, sillä kuviin liittyy yleensä kerrontaa ja vasta se avaa kuvien merkityksen.⁵⁰ Lisäksi sekä päiväkirjojen kirjoittamista⁵¹ että valokuvien kokoamista on pidetty erityisesti naisten elämänalaan kuuluvana⁵².

Kun untšolaisnaisten valokuvakokoelmia tarkastelee elämäkerran näkökulmasta, valokuvat tuottavat hyvin aukollisen kuvan haastateltavien elämästä. Ajallisesti tarkastellen aukkoja oli etenkin elämän alkupäässä. Kuten aiemmin todettiin, ei suurimmalla osalla vanhemmista haastatelluista ollut oman lapsuutensa aikaisia valokuvia lainkaan tai niitä oli vain muutama. Kuvia oli saattanut myös jäädä lapsuuskotiin.⁵³ Yksi naisista oli käynyt veljensä luona hakemassakin valokuvaa, jonka oli kuullut olevan olemassa, mutta kuvaa ei ollut enää löytynyt.⁵⁴

Aikuisajaltaan kaikilla haastatelluilla oli enemmän valokuvia, mutta melko hajanaisesti eri ajoilta ja tapahtumista. Useat valokuvista esittivät muita henkilöitä kuin haastateltua itseään, ja ilman kuviin liittyvää kerrontaa ulkopuolisen olisi hyvin vaikea sijoittaa kuvat henkilön elämänkaareen tai tietää niiden painoarvoa ja merkitystä elämän kokonaisuudessa ja ihmisen itsensä kannalta. Poikkeuksen teki 57-vuotias nainen, joka työskenteli koulussa: hänestä oli nyt aikuisiällä otettu valokuva joka vuosi.⁵⁵ Naiset tuntuivat kuitenkin arvostavan vähiä omakuviaan sanoessaan, että niistä tulevat sukupolvet näkisivät, miltä he ovat näyttäneet.⁵⁶ Vanhemmiten he eivät enää halunneet itsestään valokuvia.⁵⁷ Näin myös elämänkaaren loppupää jäisi vähemmälle kuvaamiselle. Kun miltei joka perheessä nykyisin on kamera ja valokuvia otetaan enemmän, myös nämä vanhenevat naiset ja heidän elämäntapahtumansa päätyvät todennäköisesti valokuvatuiksi.

Arkielämä valokuvissa

Kuvakokoelmissa oli paljon henkilö- ja ryhmäkuvia, ja kuvaustilanteet olivat usein juhla- tai muita erityistilanteita. Sen sijaan arki ja työ, josta naiset puhuivat paljon, näkyi valokuvissa vain vähän. Tältä kannalta katsottuna valokuvien esittämä kertomus haastateltujen elämästä olisi hyvin vääristynyt. On yleistä, että valokuvaaminen ei ole kuulunut arkeen, paitsi silloin kun arki muuttuu. Tästä samasta asiasta kertovat esimerkiksi suomalaisten kyläkuvaajien otokset, joissa on kuvattu pääosin uutuuksia, ei vanhoja ”arkisia” tapoja.⁵⁸ Konkreettinen syy työkuviin vähyyteen lieinee myös se, että työntouhussa ei ole aikaa kuvata. Toisaalta se ei ole oikein sopivaakaan; tämän suuntaisen valokuviin liittyvä asenne tuntui olevan vallalla ainakin Untšossa, ja se tuli hyvin esille myös haastatteluisissa. Valokuviin haluttiin valmistautua. Likaisena tai työvaatteissa, surullisena tai kiukkuisena ei haluttu

тудын нерген каласкалалтеш, лач тунам гына тудын кӱлешлыкше почылтеш.⁵⁰ Тылеч посна дневникым возымаш⁵¹ да фотом погымаш тӱн шотышто ӱдырамаш илыш, дек лишыллан шотлалтын.⁵²

Унчо ӱдырамаш-влакын фото-влакыштым илыш корно нерген каласкалымаш семын ончаш гын, фото-влак ойлышо енын илышыже нерген мотокоч раш сӱретым почыт. Чыр кодмо тӱн шотышто илышын тӱналтыш йыжыңгыштыже коеш. Кӱшнӧ палемдышна, йодыштво ӱдырамаш кокла гыч шукуштын йоча годсо фотошт иктат лийын огыл, але лач икмыняр фото веле кодын. Фото-влак йоча годсо суртешат кодын кертаныт⁵³. Ик ӱдырамаш изажын суртыш фото-влакым кычал миен, но муын огыл.⁵⁴

Капеш шумо жапыште да тулеч вара ыштыме фото чыла йодыштво ӱдырамашынат шуко лийын, но мотокоч шала да тӱрлӧ жапыште да тӱрлӧ событий ден кылдалтше ыльыч. Шуко фотошто йодыштво ең-влак огыл, а моло улыт да нунын нерген каласкалыме деч посна фото-влакын значенийыштым умылаш йӧсӧ. Лач ик 57 ияш, школышто пашам ыштыше ик ӱдырамашын гына кажне ий возалтме фотожо-влак ыльыч.⁵⁵ ӱдырамаш-влакын фотошт шагал гынат, нуно шерге улыт, – самырык тукум могай лиймыштым палаш тӱналеш.⁵⁶ Шонгеммекеш, нунын возалташ кумылышт лийын огыл.⁵⁷ Тыге илыш корнын мучаштыже фото-влак угыч шагалемыт. Но таче кажне гаяк ешыште фотоаппарат уло да фотом шукурак ыштат да нине шонгемше ӱдырамаш-влакат да нунын илышысе событий-влакат фотош шарнаш кодыт.

Тыглай кече фотошто

Фотоколлекцийыште пеш шуко посна енын да тӱшкан возалтме фото-влак ыльыч. Нуно чӱчкыдын пайрем але иктаж-могай ойыртегалтше событий ден кылдалтыныт. ӱдырамаш-влакын тыглай кечышт да пашашт фотошто шагал койо. Тиде амаллан кӧра фото-влак ӱдырамаш-влакын илышыштым тӱрыс огыт ончыкто. Пале, фотографироватлымаш тыглай кечын сомыл лийын огыл. Мутлан, финн-влакын ялысе фотограф возымо фотолаште тӱн шотышто тоштым огыл, мом-дыр уым ончыкташ тыршыме.⁵⁸ Паша фото-влакын шагал улмышт паша тургым годым жап укелык дене кылдалтын докан. Да адакшым Унчо ял ӱдырамаш-влакын фотоштышт ең-влакын возалтме койыш – ончылгоч ямдылалтмаш, ару вургем дене фотоаппарат ончылан шогалмаш паша жаплан келшен ок тол. Кӱшно палем-

Marilaiskodit ovat kadulle päin suljettuja. Piha on aidattu ja sinne pääsee portista. Helena Ruotsala ja Tiina Ynnilä haastattelukierroksella.

Марий пöрт-влак урем могырым савар дене печен налме. Кудывечыш капка гоч логалаш лиеш. Хелена Руотсала да Тиина Ённиля интервью налын коштмо годым.

tulla kuvatuiksi.⁵⁹ Tämän voi katsoa heijastelevan yleisempääkin kulttuurista asennetta, jonka mukaan marilaiseen kulttuuriin kuuluu puhtauden korostus.⁶⁰

Toisaalta voi ajatella, että naisten arki näkyy valokuvissa toisella tavalla, naisten tekemän työn tuloksena: puhtaina vaatteina, ruokina ja siivottuina koteina. Tausalla voi nähdä hämmöttävän yleisemmän kulttuurisen puhdas–likainen-dikotomian, jossa likaisuus ja epäjärjestys liittyvät vaaraan.⁶¹ Tämän ajatusmallin mukaan valokuvat liittyisivät siis kulttuurisen järjestyksen ylläpitoon ja vaaran torjuntaan. Kuvien sisällöissä ja kuva-aiheissa tämä alitajuinen ajatusmalli näkyisi niin, että kaaoksen ja likaisuuden piiriin kuuluvaa arkea ei ole kuvattu. Samalla tavalla kuin siivoamisella ja muilla arjen toimilla luodaan ja ylläpidetään järjestystä, samaa tehdään henkilö-, juhla- ja tapahtumakuvilla, joissa ihmisillä on iloiset ilmeet ja puhtaat vaatteet. Esittämällä kuvissa tämä ihannemalli samalla ylläpidetään ja uusinnetaan arkea ja elämän järjestystä.⁶² Aiemmassa valokuvatutkimuksessa onkin kiinnitetty huomiota siihen, että perhevalokuvat antavat usein vääristyneen kuvan perheen todellisesta arjesta. Valokuvissa esiintyy yleisesti ”onnelinen perhe” ja ristiriidat, säröt ja arjen harmaus puuttuvat, olipa todellisuus mitä hyvänsä.⁶³ Tämä johtuu sekä perhevalokuvan sisäisistä konventioista, joiden mukaan tiettyjä asioita kuvataan tietyllä tavalla⁶⁴, että kulttuurisista konventioista, joissa valokuva voidaan nähdä yhtenä tapana ylläpitää kulttuurista järjestystä⁶⁵.

дышна, фотош лавыра вургеман, ойган да сырыше возалташ кумылан лийын огыл.⁵⁹ Тиде калыкын культурыж дене кылдалтын, – марий калык яндарлыклан кугу тўткышым ойыра.⁶⁰

Вес могырам тыгат шонаш лиеш: ўдыра-машын тыглай кечыжын фото гоч вес семын коеш, тушеч пашам ыштыме лектышыже – ару вургем, кочкыш да яндар пöрт коеш фотон шенгел фоныштыжо.⁶¹ Кузе пöртым эрыктен да моло сомылым шуктен суртым чаткан кучат, тугак посна еным, пайремым да могай-дыр событийым сылнештарен, веселам ыштен, айдемым куаныше чурияным да ару вургеманым возат. Тыгай кумыл нöлтышö фотом ышташ тыршы-маште тыглай кечым да илыш радамym уэм-даш тыршы-маш коеш.⁶² Фотографий шымлыме пашалаште шукертак палемденят: еш портрет-влак чўчкыдын тудын чын илышыжым сылнештарен ончыктат. Фотолаште эре гаяк «пиалан еш» коеш, тушто сырымаш, келшыдымаш да тыглай кечын сурлыкшо – кеч-мыняр чын лийже, огеш кой.⁶³ Тиде ик могырым еш фотон көргö конвенцийже-влак деч шога, – тудын кўштымыж почеш тўрлö сомылым тўрлö семын возат,⁶⁴ вес могырым культур конвенций-влак деч шога: фотом ме тушто культур ойыртемym арален кодаш тыршымын ик йöнжо семын ужына.⁶⁵

Siirtymäriitit valokuviissa

Elämäkertaa voi tarkastella myös elämän siirtymien kautta. Tällaiset kuva-aiheet ovat yleisiä. Valokuvassa käynnin onkin nähty olevan eräänlainen elämänkausi vaihtumiseen liittyvä riitti, ja muotokuvien avulla ihmiset ovat voineet laittaa elämänsä kulun kronologiseen järjestykseen⁶⁶. Elämän muutosvaiheet tavallaan kuuluu valokuvata aivan kuin jotain pahaa voisi tapahtua, jos tapaa ei noudateta. Voidaan kysyä, miksi valokuvaamisesta on tullut niin merkittävä osa elämän siirtymäkohtia. Kertooko se yleisinhimillisestä tavasta rakentaa tarinaa siirtymien kuvaamisen kautta, tapahtumien suuresta merkityksestä henkilökohtaisen ja sosiaalisen elämän tasolla vai vielä jostain enemmästä, alitajuisesta vaaran uhasta, joka tunnetasolla liitetään siirtymiin? Viime mainittua voi mielestäni perustella Laura Jetsun ajatuksella siitä, että siirtymäriiteissä aine edustaa myös tunnetta.⁶⁷ Elämän siirtymissä otettu valokuva on siis tunteen edustaja ja sellaisena paljon enemmän kuin vain tapa tai kuvallinen dokumentti tapahtumasta. Tämä yhteys selittäisi myös sen, miksi valokuvaaminen elämän siirtymäkohdissa koetaan niin tärkeäksi.

Untsolaisnaisilla tällaisia siirtymäriitteihin liittyviä valokuvia olivat ennen kaikkea hautaajaiskuvat. Niiden merkityksestä marilaisilla voisi kertoa se yleinen tapa, että kuolleet kuvataan arkussa ja myös vainajien muistojuhlista oli paljon kuvia. Muita tärkeitä elämän siirtymäkohtia olivat ensimmäisen koulupäivän kuvat ja armeijakuvat. Kun haastatellut olivat äitejä, heidän näkökulmastaan lasten siirtyminen uuteen elämänvaiheeseen olikin iso asia. Koulun alkaessa ja armeijaan mennessään lapsi siirtyy pois pihapiiristä ja pois kotikylästä, kuvaannollisesti siis pois äidin valvovan silmän alta, mikä voi olla lapselle vaarallista. Venäjän armeijan kohdalla se usein on sitä aivan konkreettisestikin⁶⁸. Näissä valokuviissa on mielestäni olemassa selkeä yhteys siirtymäriitteihin liittyvään syvempään merkitykseen, vaikka se haastattelupuheessa ei erikseen esille noussutkaan.

Perhevalokuvat identiteettityönä

Mielestäni voidaan ajatella, että perhevalokuvat ovat identiteetin rakentamisen yksi osatekijä ja ilmaus samaan tapaan kuin esimerkiksi kirjalliset elämäkerrat. Valokuvat, joita ihmiset itse pitävät tärkeinä ja valitsevat esiteltäviksi tai esille, kertovat kuvatun aihealueen merkityksestä myös heidän identiteettinsä kannalta. Nykykäsitysten

Илыш савыртыш йўла-влак фотошто

Илыш корно каласкалымашым религий да калык йўла гочат шымлаш лиеш. Тыгай теман фото-влак шуко улыт. Фотографироватлалташ миен коштмо илыш йыжыгын могай-дыр савыртышыжын ритуалжылан шотлалтын, вет тыге фотографий-влак полшымо дене ен-влак шке илыш йогыныштым хронологий почеш радамлен кертят.⁶⁶ Илышын вашталме татше-влакым возаш моткоч кўлешанлан шотлалтын, тиде йўлам от шукто гын, пуйто мо-дыр уда лийын кертеш. Йодыш лектеш: молан фотографироватлымаш илыш йўла-влакын тыгай кўлешан ужашыже лийын? Йўлам ончыктышо фото-влак гоч илыш корнын чатка оратажым чонгаш шонен да эртарыме йўлан посна енлан да социальный кўкшытыштō кугу значениян улмыжо нерген каласаш шонен але могай-дыр лўдыкшō деч аралалташ шонен, шижмаш кўкшытыштō фотош шарнымашым коденыт? Тиде шонымашым Лаура Йетсун ритуалын темыже шижмаш дене кылдалтын манмыж дене пенгыдемдаш лиеш.⁶⁷ Илыш йыжын вашталтыште ыштыме фото – тиде шижмашым ончыктышо фото, садлан тудо тыглай йўла гына огыл, документлан возалтме фотоат огыл. Тиде амал илыш савыртыш йўла-влакым фотографироватлымашым молан тыге аклым моткоч сайын рашемда.

Унчо ўдырамаш-влакын тыгай ритуал-влак дене кылдалтше фотошт кокла гыч эн шукыжо колышо дене чеверласыме да колышым шарныме фото-влак. Колышым колоткаште велыме да тоштыенгым шарныме пайремлаште ыштыме фото-влак марий-влаклан нине фото-влакын моткоч кугу значениян улмышт нерген ойла. Илышын моло кўлешан татше-влак – икымше классыш кайыме да армий фото-влак. Йодыштмо ўдырамаш-влак чылнат ава ыльыч, садлан нунылан йочан вес илыш йыжыгыш толшкалме моткоч кугу сомыл лийын. Школыш кайымеке да армийыште служитлаш тўналмеке, икшыве сурт оралте гыч да шочмо ял гыч лектын кая, вес семынже аван шинча аралтыш деч ўрдыжкō, лўдыкшō вучен кертме верыш кая. Россий армий нерген ойлымо годым тиде лўдыкшō чўчкыдын лийын кертше чын.⁶⁸ Кутырымо годым тидын нерген посна ышна ойло гынат, нине фото-влак, моткоч келге шижмашым шындарат.

Еш фото-влак идентитетым чонат

Мыйын шонымаштем тыге каласаш лиеш: еш фото-влак идентитетым чонат улыт да нунын нерген каласкалымаш возымо илыш корно ойлымаш-влак гай улыт. Кўлешанлан шотлымо фото-влакым ончыкташ ойырат але енлан коймо верыш верандат, фотографироватлыме темын значенийже нерген нуно шке идентитетышт негызеш ойлат. Кызытсе шымлымаш-

mukaan ihmisen identiteetti koostuu monista eri osa-alueista, jotka voivat muuttua ja joiden painotukset voivat vaihdella elämän aikana ja eri tilanteissa. Se kuvaa ihmisen sitoutumista erilaisiin ryhmiin ja kertoo siitä, miten ihminen näkee itsensä. Identiteettiä ilmaistaan monin tavoin suorasti ja epäsuorasti, tietoisesti tai vähemmän tietoisesti ja symbolien kautta. Usein identiteetti tulee selvästi tietoiseksi ja esille vasta, kun se joko on uhattuna tai sen ilmaisu rajoitusten jälkeen salitaan. Henkilökohtaisen identiteetin lisäksi puhutaan kollektiivisesta identiteetistä, joka voidaan määritellä joko yhteisen kulttuurin ”yksyden” tai erojen kautta.⁶⁹ Symbolitasolla osa perinteestä on valittu edustamaan ryhmää. Symbolit kantavat enemmän merkityksiä kuin mitä niiden kirjallinen sisältö ja rakenne ilmaisevat. Toisaalta niiden merkitys on joustava, sillä eri ihmiset valitsevat niille erilaisia tunne- ja asennesisältöjä.⁷⁰

Valokuvatutkimuksissa on todettu, että identiteetin subjektiiviset osatekijät ilmenevät perhevalokuvissa enemmän ja yhteiskunnalliset ja kansalliset osatekijät vähemmän. Yksityisten kuvakokoelmien aihevalikoimista puuttuvat tavallisesti myös historialliset tapahtumat, ja jopa viittaukset perheen maailman ulkopuolisiin tapahtumiin ovat niukkoja. Sama ilmiö on todettu myös kirjallisten omaelämäkertojen kohdalla, joissa harvoin viitataan maailman tapahtumiin.⁷¹ Näin oli Untšossakin. Yksityishenkilöillä ei ollut valokuvia virallisista juhlatapahtumista, merkkihenkilöistä, paraateista tai muista *valtiollisista ja kansallisista* aiheista. Poikkeuksen tekivät vain aiemmin kiellettyinä olleet mutta kansallisesti omaperäiset marilaisen identiteetin ilmaisut (symbolit) eli kansanpuvut ja luontouskonnon harjoittaminen,⁷² jotka näkyivät 1990-luvulta lähtien myös useissa perhevalokuvakokoelmissa. Melko varmasti voitane sanoa, että yksityiskokoelmissakin nämä kuvat heijastavat pääosin *marilaisten kansallista etnistä identiteettiä*. Mihály Hoppálin mukaan etnisen identiteetin symboleja esitetään perhevalokuvissa herkemmin silloin, kun ollaan vieraassa ympäristössä.⁷³ Samaan tapaan marilaisten uskonnolliseen etnisyyteen liittyvät valokuvatkin korostuvat nyt, kun identiteetin ilmaus on vasta sallittu ja toisaalta uhattuna.

Sen sijaan kyläkunnan kirjastossa sijaitsevat valokuva-albumit kertovat yhteisöllisestä identiteetistä ja pyrkivät myös luomaan sitä. Kylän hallintojohtaja oli ollut kokoamassa albumeja, joissa oli kuvia kylän elämästä, työstä ja juhlista 1920-luvulta nykypäiviin. Etenkin vanhemmissa valokuvissa näkyi myös ”*työn juhlaa*” – saavutuksia, työkoneita ja työryhmiä – eli kuva-aiheita, jotka heijastelivat neuvostoliittolaisen propaganda-

влак почеш айдемын идентитетше икмыняр ужаш гыч шога, нине ужаш-влак илыш мучко вашталт кертыт да южо ужаш могай-дыр йыжынгыште, могай-дыр ситуацийыште виянрак лийын кертеш. Тиде айдемын түрлө түшка дене кылдалт шогымыжым ончыкта да айдемын шкенжым кузе ужмыжо нерген ойла. Идентитет шуко йөн дене, туран да важмалдыкын ончыкталтеш, сознательно але лўмын да символ-влак гоч ончыкталтеш. Чўчкыдын идентитет лач тунам раш почылтеш, кунам тудын йоммо лўдыкшō уло але тудым ончыктымым шыгыремдыме деч вара тудлан эрык пуалтеш. Личный идентитет деч посна коллективный идентитет нерген ойлат. Тудым общий культурын «икте веле улмо» але «единстве» але ойыртемеже-влак гоч палаш лиеш.⁶⁵ Символ кўкшытыштō йўла-влак гыч ужашышт түшкам ончыкташ ойыралтеш. Символ-влак нунын возымо содержания да ората ончыктымo деч келгырак значенийым шындарат. Вес могырым нунын значенийышт лывырге улыт, молан манаш гын түрлө ен нуныым түрлын шижеш.⁷⁰

Фотографий шымлымаште палемдыме: индентитетын субъективный ужашыже-влак еш фотолаште утларак койыт, а мер да *национальный ужаш-влак* – шагалрак. Личный фотоколлекцийы теме коклаште историй событий-влак да еш тўня деч өрдыжсō событий-влак шуэн вашлиялтыт. Тыгаяк сўрет шке автобиографийым возымашат, тушто тўня событий-влак шуэн ушештаралтыт.⁷¹ Унчыштат тыгак ыле. Посна енын альбомыштыжо официальный пайрем, кумдан палыме ен-влакын фотошт, парад да моло *кугыжаныш да национальный* теман фото-влак лийын огытыл. Ик исключений гына ыле: ончык эртараш чарыме марий идентитетын ик тўн символышт – кумалтыш пайрем да марий вургем,⁷² 1990 ийла гыч тўналын шуко, суртын еш фото коллекцийыштышт вашлиялтын. Коктеланыде каласен кертына: посна енын фото коллекцийыштат нине фото-влак тўн шотышто *марий национальный этнический идентитетым* почыт. Михай Хоппал возымо почеш еш фотошто этнический идентитетын символжо-влакым утларакшым йот кундемыште лийме годым ончыкталтеш.⁷³ Марий калык религий дене кылдалтше фото-влакат лач кызыт, идентитетым ончыкташ лийме годым да тунамак тудын йоммо лўдыкшō улмо годым кугу верым налыт.

Ял библиотекеысе фотоальбом-влак түшка идентитет нерген ойлат да тудым чонат. Ялсовет вуйлатыше альбом-влакым ышта, тушко ялын илышыже, пашаже, пайремже нерген 1920 ийла гыч тачысе кече марте фото-влак погымо улыт. Тошто фотолаште «паша пайрем» коеш: сенымаш-влак, станок-влак да пашазе түшка, нине фото-влак совет пропагандын да официальный фотографийын темыже-влакым да фото ойыртемеже-влакым ончыктат⁷⁴, тыгай

valokuvan ja virallisen valokuvauksen aihevalikoimaa ja kuvatyyppejä⁷⁴, joita ei yksityishenkilöiden kuvakokoelmissa juuri ollut. Kirjaston albumeissa oli myös uskonnollisten juhlien kuvia viime vuosilta.

Henkilökohtaisesta identiteetistä kertovat perhevalokuvat

Henkilökohtaisesta identiteetistä kertovia valokuvia untšolaisnaisilla oli paljon; tavallaan kai jopa kaikkien perhevalokuvien voi ajatella jollain tasolla kertovan omistajansa henkilökohtaisesta identiteetistä. Haastattelujen ja havaintojeni perusteella kuvakokoelmista nousi selkeästi esiin muun muassa seuraavia aihepiirejä: äitiys, naiseus ja kansainvälinen naistenpäivä, taitava kodin emäntä, perinteenkantaja sekä sukupolvien ketjun ja suvun jäsen.

Selkeimmin perhevalokuvien kautta ilmenevä identiteetti sitoutui mielestäni *sukuun ja perheeseen*, mikä ilmeni sekä valokuvien määrän että haastattelujen kertoman perusteella. Ryhmä- ja henkilökuvia sukulaisista oli paljon. Useampi haastateltava mainitsi myös, että äidin, isän, siskojen ja veljien sekä muiden sukulaisten valokuvat ovat heille tärkeitä.⁷⁵ Yksi naisista ilmaisi perhekuvien tärkeyden sanomalla, että ”iloisia kuvia ovat ne, joissa perhe on yhdessä”⁷⁶. Useat naiset pitivät tärkeimpinä kuvinaan lastensa valokuvia sekä niitä kuvia, joissa he olivat yhdessä lastensa kanssa.⁷⁷ Lisäksi haastateltavat saattoivat pahoitella sitä, että heillä ei ole kuvaa omista vanhemmistaan.⁷⁸ Haastatteluissa selvisi myös, että sukulaisten valokuvia katsotaan erityisesti silloin, kun heitä ikävöidään ja kun haluttaisiin olla heidän luonaan.⁷⁹ Usein lapset olivat vieneet omat valokuvat mukanaan, mutta yksi haastateltava kertoi, että poika oli jättänyt kuvansa kotiin, koska oli arvellut, että äiti tarvitsisi niitä enemmän.⁸⁰ Valokuvat olivat siten poissa olevan edustaja kotona.

Henkilökohtaisen identiteetin tasolla haastatteluissa nousivat mielestäni erityisen merkityksellisinä esiin *äitiys* ja *naiseus*. Molemmat tulivat esiin sekä suhtautumisessa valokuviin ja valokuvaamiseen että suoraan haastattelujen vastatessa kysymykseen, mitkä valokuvat olivat heille tärkeimpiä. Äitiys on tärkeä naisen elämää muovaava ulottuvuus, ja on tavallista, että nekin, jotka eivät ole äitejä, joutuvat ottamaan kantaa kysymykseen.⁸¹ Neuvostoliitossa ja Venäjällä äitiys on ollut arvostettu arvo myös valtion taholta.⁸² Kaikilla haastatelluilla olikin lasten ja usein myös lastenlasten valokuvia, ja suurin osa haastatelluista kertoi, että lasten kuvat olivat heille tärkeitä.⁸³

Selkeimmin äitiyden merkitys tuli mielestäni esille kahden haastattelun kohdalla. Nuorin naisista kertoi, että hänelle tärkeimpiä olivat ne valokuvat,

фото-влак тыглай енын фотожо-влак коклаште лийын огытыл. Библиотекеyse альбомышто тыгак кодшо ийласе кумалтыш пайрем-влакын фотошт шуко ыле.

Личный идентитетым ончыктышо еш фото-влак

Посна енын идентитетше нерген ойлышо фото-влак Унчо ўдырамаш-влакын альбомыштышт шуко уло. Ик шот дене чыла еш фото мыняр-гынат тудын озажын личный идентитетше нерген ойла манаш лиеш. Кутырымо да эскерыме деч вара икмыняр теме кышкар рашеме: ава, ўдырамаш да ўдырамаш кече, уста озавате, йўлам саклыше, тукым урлык шуйышо.

Еш фото-влак гоч койшо идентитет, мыйын шонымаштем, *туким да еш* дене чот кылдалтын, тиде фото шукулык гычат, каласкалыше-влакын ойлымышт гычат раш палдырна. Родо-шочшын посна фото-влакат, тўшка фотоат шуко ыле. Йодыштво ўдырамаш-влак кокла гыч шукушт аван, ачан, ака-шўжар да иза-шольымытын фотошт нунылан моткоч шерге улыт манын ойлышт.⁷⁵ Ик ўдырамаш еш фото-влакын шерге улмышт нерген тыге каласыш: «Еш дене возалтме фото-влак эн куанле улыт».⁷⁶ Шуко ўдырамашлан йоча-влакын да йоча-влак дене пырля возалтме фото-влак эн шерге улыт.⁷⁷ Тылеч посна йодыштво ўдырамаш-влак ача-аваштын фотошт уке нерген чаманен ойлышт.⁷⁸ Кутырымо годым весат рашеме: родо-шочшын фото-влакым утларакшым нуным ужмо шумо годым да нунын пелен лийме шумо годым ончат.⁷⁹ Чучкыдын икшыве-влак шке фотоштым пелен нангаят, но ик йодыштво ўдырамашын эргыже фотошт-влакым мўнгеш коден, тудо тогдаен, аважлан нуно утларак кўлит.⁸⁰ Фотосо ен мўндырнў лийын гынат, тудын олмеш фото мўнгеш кодын.

Ўдырамаш-влакым йодыштмем годым личный идентитет кўкшытыштў поснак *ава улмо* да *ўдырамаш улмо* кугун аклалтмым шижим. Тиде фото-влак нерген ойлымо годым, фотографироватлалтмашын кўлешлыкше нерген кутырымо годым да могай фото-влак ўдырамаш-влаклан эн шергеулмогочпалелие. Авалиймаш ўдырамашын илышыжым формироватла, ава лийдымат тидым сайын пала.⁸¹ Совет Ушемыште да Российыште ава кугыжаныш кўкшытыштў аклалтын.⁸² Чыла йодыштво ўдырамашын икшывышт да шукуштын уныкаштат лийын, – шукушт икшывыштын фотошт эн шерге манын ойленыт.⁸³

Ава лиймым значенийже, шонымаштем, эн чот кок ўдырамашын ойлымышт гоч рашеме. Эн

joissa hän esiintyi yhdessä lastensa kanssa.⁸⁴ Toinen haastateltu puolestaan mainitsi tärkeimmäksi valokuvakseen yhden ainoan kuvan, sen, jossa hänelle luovutettiin mitali äitiydestä.⁸⁵ Tapanäyttö yleisesti olevan, että armeijassa olevien poikien kuvat pidettiin näyttävästi esillä. Mielestäni tapa voi kertoa myös äitiyden merkityksestä: lapsi halutaan turvata vaaroilta äidin suojelevan katseen avulla.

Naiseuden merkittävyys tuli mielestäni esille kahdella tavalla. Havaintojeni mukaan lähes jokaisella haastatellulla oli naistenpäivään liittyviä valokuvia. Neuvostoliitossa ja Venäjällä 8. päivänä maaliskuuta vietettävä kansainvälinen naistenpäivä on suuri tapahtuma, jota vietetään sekä yksityisesti että virallisesti. Toinen asia, jossa naisen merkitys mielestäni korostui, oli naisten asenne valokuvien ottamiseen ja ulkonäköön. Naiset kertoivat pitävänsä erityisesti nuoruuskuvistaan, koska niissä he olivat kauneimmillaan ja nyt peilistä näkyi vain ryppyjä.⁸⁶ Suhde vanhenemiseen koettiin siis usein ongelmalliseksi. Hyväksyvästä suhtautumisesta kertoi mielestäni nainen, joka näytti kolmea kuvaa sanoen: ”Ensimmäinen oli tämä tyttö (nuoruuskuva), sitten tuli tämä tyttö (50-vuotispäivänä otettu valokuva) ja sen jälkeen nykyinen vanha nainen (66-vuotias).”⁸⁷ Valokuvatutkimuksissa on todettu, että perhevalokuvissa yli 50-vuotiaiden osuus on vähäinen. Tavallisimpia aiheita, joissa he esiintyvät, ovat syntymäpäivä- ja lomakuvat sekä lastenlasten kanssa otetut kuvat. Oma vanhenemista ja ulkonäön muutosta sinänsä ei haluta kuvata.⁸⁸

Muut henkilökohtaisesta ja ryhmäidentiteetistä kertovat valokuvat

Untšolaisnaisten valokuvat kertoivat mielestäni myös sitoutumisesta *muihin ryhmiin* kuin vain sukuun ja perheeseen, joskin sellaisia valokuvia oli vähemmän. Opiskelukuvat olivat tärkeitä niille, jotka olivat opiskelleet muualla. Miesten ryhmäidentiteetistä kertoivat armeija-albumit. Onkin todettu, että ryhmäsidonnaisuutta viestivien kuvien merkitys korostuu elämän käännekohdissa.⁸⁹ Kylän juhlista otettuja valokuvia oli paljon, ja ne saattaisivat kertoa myös kyläläisten ryhmäidentiteetistä, untšolaisuudesta ja sen merkityksestä, vaikka kukaan haastatelluista ei mitään sen suuntaista maininnutkaan. Haastateltujen lapsilla oli lisäksi ryhmäkuvia, jotka kertoivat kuulumisesta kaveriporukoihin.

Hautajaiskuvat tai luontouskonnon harjoittamiseen liittyvät valokuvat saattavat kertoa omistajiensa *uskonnosta*. Uskonnon merkitys ei kuiten-

samyрык ўдырамаш чыла фото кокла гыч тудлан икшывыже-влак дене возалтме фото эн шерге мане.⁸⁴ Вес ўдырамашлан эн шергакан фото ава медальым кучыктымо фото ыле.⁸⁵ Армейыште служитлыше эргын фотом эре ужаш верыште кучат. Мыйын шонымаштем, тиде йўлат аван значенийже нерген ойла: икшывым осал деч аван шинчаончалтышыже сакла.

Ўдырамаш улмын значенийже кок семын почи-лто. Эскерымем почеш кажне гаяк ўдырамашын Ўдырамаш пайрем годым ыштыме фотожо ыле. Совет Ушемыште да Российыште 8 мартыште эртарыме Тўнябал ўдырамаш кече кугу пайрем, тудым поснат, кугыжаныш кўкшытыштат эртарат. Вес сомыл, кушто ўдырамаш улмын значенийже раш коеш – тиде ўдырамаш-влакын фотографироватлалтмаш да шке тўжвал сын дек отношенийышт. Ўдырамаш-влак поснак самырык годсо фотоштым йўратат, тушто нуно мотор улыт, а кызыт воштончышышто лач куптыр-влак веле койыт.⁸⁶ Шонгеммашым ўдырамаш-влак чўкыдын удалан шотленыт. Лач ик ўдырамаш гына шонгеммашым порын ончен. Тудо кум фотом ончыктен, тыге каласыш: «Ончык ыле тиде ўдыр (самырык годсо фото), вара тольо тиде ўдыр (50 ийжым пайремлыме годсо фото), тылеч вара тачысе шонго ўдырамаш (66 ияш)».⁸⁷ Фотографийым шымлыме пашалаште еш фотолаште 50 ийым эрталтыше-влакын фотошт шагал манын палемдалтеш. Нуно тўн шотышто шочмо кече, каныш годым да уныкашт дене пырля возалтыт. Шке шонгылыкыштым да тўжвал сыныштын вашталтым фотош ынешт кодо.⁸⁸

Личный да тўшка идентитет нерген ойлышо моло фото-влак

Унчышто ужмо фото-влак еш да родо-шочшо деч посна *моло ен тўшка* денат кылдалтме нерген ойлат. Но тугай фото-влак моткоч шагал улыт. Тунемме годсо фото-влак вес кундемыште тунемше-влаклан шергакан ыле. Пўрєн-влакын тўшка индентите-тышт нерген армей фотоальбом-влак ойлат. Тўшка фотон значенийже илыш савыртышлаште кугемеш.⁸⁹ Ял пайрем фото-влак шуко ылыч, йодыш-мо ен-влак кокла иктат ыш шарналте гынат, нунат ял калыкын тўшка идентитетше нерген, Унчо ялын шочшыжо улмо нерген да тидын значенийже нерген ойлат.

Колышым тойымо да шарныме йўла да чимарий кумалтыш йўла дене кылдалтше фото-влак нунын озаштын *тынже* нерген ойлат. Ўдырамаш-влакым йодыштем годым тынын, веран значенийже нерген ойыртемн ойлышо ыш лий, садлан колышым тойымо да шарныме фото-влакым идентитет дене

kaan korostunut haastattelupuheissa, ja sen vuoksi katson, että hautajaiskuvat ja kuoleman muistopäivien kuvat kertovat yhtälailla ja jopa enemmän *sukuyhteydestä* ja sukuun kuulumisesta kuin uskonnollisesta identiteetistä. Myös hautamuistomerkkeihin kiinnitetyt valokuvat voisi tulkita tätä kautta, mutta sekään ei haastateltavien kanssa tullut puheeksi.

Neuvostoliitossa valtiollinen ja poliittinen ulottuvuus oli vahva ja osallistuminen jossain muodossa lähes pakollista. *Poliittinen identiteetti* ei mielestäni kuitenkaan näyttäytynyt valokuvien kautta yhdenkään haastateltavan kohdalla. Yksi naisista oli kyllä toiminut aluepolitiikassa, mutta hänkään ei erikseen esitellyt valokuvia aiheesta, vaikka tällaisia ryhmäkuvia valokuvien joukossa mielestäni oli.⁹⁰

Etenkin länsimaissa identiteetti usein ankkuroidaan ja sitä esitetään erilaisten *saavutusten* kautta. Untšolaisnaisten valokuvissa lapset, äitiys ja opinnot voidaan nähdä saavutuksina. Sen sijaan kuluttamiseen ja hankintoihin liittyvät saavutukset eivät valokuvissa mielestäni juuri näy. Muun muassa Yhdysvalloissa⁹¹ ja Suomessakin ainakin aiemmin tavalliset valokuvat: poseeraus uuden auton tai talon vierellä tai uusi mekko yllä puuttuivat. Syinä ovat varmasti aineellinen niukkuus ja kenties myös kuluttamisen vastainen neuvostoideologia.⁹² Toisaalta myös marien kansallispuvut voidaan nähdä saavutuksina, joita kuvissa esitellään.

Perhevalokuvien katselusta

Valokuvien merkityksellisyys näkyy myös niiden arkisissa käyttötavoissa. Niitä järjestetään, katsotaan ja pidetään esillä, niiden avulla muistellaan ja luodaan elämään ja arkeen järjestystä. Marilaistien seinillä ja kaapeissa oli esillä perheen ja suvun valokuvia. Aiempien tutkimusten valossa ne voidaan nähdä kertomuksina suvun ja perheen yhteenkuuluvuudesta.⁹³ Kyse oli myös poissaolevan läsnäolosta: kuvatut olivat kaukana tai kuolleet. Esillä olevilla valokuvilla luotiin symbolinen yhteys ihmisiin, jotka koettiin läheisiksi. Haastatellut osasivat yleensä myös esitellä kaikki kuvien henkilöt ja kertoivat henkilöihin tai kuvan ottohetkeen liittyvän tarinan⁹⁴. On todettu, että esillä olevien perhevalokuvien ensisijainen tarkoitus onkin lisätä perheen keskinäistä ymmärrystä eikä kertoa perheen elämänhistoriaa ulkopuolisille.⁹⁵

Kodeissa myös albumeihin kiinnitetyt valokuvat oli tarkoitettu katsottaviksi. Valokuvia näytettiin ja katsottiin yleisesti vierailuiden aikana, ja se oli tapa, jolla jopa nuortenkin kesken.⁹⁶ Kaksi naisista totesikin: ”Kun tulee vieraita, katsotaan valokuvia ja puhutaan, minkälaisia me olimme ja minkälaisia he, aikoja ver-

огыл, *родо-шочшо*, тукум кыл нерген ойлышо фото-влак семын ончем. Колышым шарныме фото-влакымат тиде велым шымлаш лиеш ыле, но нунын нерген йодыштво ўдырамаш-влак дене кутырен ышна шукто.

Совет Ушемыште кугыжаныш да политике илышыште участвоватлаш калыкым чўчкыдын ўкымленыт манаш лиеш. Но *политический идентитет* йодыштво ең-влакын ончыктымo ик фототат ыш кой. Ик ўдырамаш ожно верысе политике илыш дене кылдалтын улмаш, но тудат, тўшка фото-влакым ончыктышыла, нунын нерген посна ыш каласкале.⁹⁰

Касвел эллаште идентитетым чўчкыдын тўрлў *сенымашыш шумаш* гоч, лектыш гоч ончыклат. Унчо ўдырамаш-влакын фотолаштышт икшыве-влакым, ава улмым, тунеммашым лектышлан шотлен кертына. А вот тошто, шаланыше але у сату, арвер нерген ойлышо фото-влак, ышт кой. Америкыште⁹¹ да Суомиштат ожнырак тыглай фотош у машина воктене, але у пўрт ончылан шогалын, але у вургемым чиен возалтыныт. Тыгай фото-влак Унчо ўдырамаш-влакын фотошт коклаште уке ыле. Амалже тыште материальный нужналыкыште да, кў пала, ала арвер тўгатымаш ваштареш улшо совет идеологияыштат.⁹² Вес могырым фотошто ончыкталтше марий калык вургемымат лектыш манын ончыктен кертына.

Еш фото-влакым ончымо нерген

Фото-влакын кўлешлыкышт тыглай кечынат коеш. Нуным радамлат, ончат, ужшаш вереш верандат, нуным ончен шарнат, илышын, тыглай кечын радамжым чонат. Марий пўртлаште пырдыжыште да шкафлаште еш да тукум фото-влак ылыч. Нуным ончен, тукумын да ешын илышышт нерген пален налына.⁹³ Фото-влак коклаште ўрдыжтў илыше але илыш гыч кайыше-влакат улыт. Ужшаш верыште улшо фото гоч лишыл еңалан шотлымo ең дене символ сынан кыл шочеш. Йодыштво ўдырамаш-влак тўн шотышто фотосо чыла ең нерген да фотом ыштыме жап нерген каласкалышт.⁹⁴ Еш фотом ужшаш вереш верандымаш тудын илыш йыжынглажым ойлаш огыл, тўн шотышто еш дене мыняр-гынат палыме ышташ шонымаш дене кылдалтын.⁹⁵

Альбомыш пижыктымe фото-влакат ончаш ышталтыныт. Фото-влакым, эсогыл самырык-влак коклашлат, тўн шотышто, уна-влак толмо годым ончыктеныт.⁹⁶ ўдырамаш-влак кокла гыч коктытшо тыге палемдыш: «Кунам уна-влак толыт, фото-влакым ончена да кутырена: могай ме улына да могай нуно, илыш йыжына-влакымтаңастарена».⁹⁷ Фото-

rataan.⁹⁷ Valokuvia katseltiin myös yksin ollessa, jotkut hyvinkin usein,⁹⁸ osa harvemmin.⁹⁹ Naiset sanoivat katselevansa valokuvia silloin, kun heillä oli aikaa tai kun he muistelivat jotakuta henkilöä, tapahtumaa tai nuoruutta. Yksin ja surullisena katseltiin esimerkiksi kuolleiden vanhempien tai kaukana asuvien sukulaisten valokuvia ja muisteltiin omaa elämää. Muiden kanssa valokuvia katsellessa muistelukin oli yhteisöllisempää. Puhuttiin siitä, millaisia olivat ajat, millaisia oltiin ja miten elettiin.¹⁰⁰ Ne, jotka katselivat valokuvia harvemmin, sanoivat katselevansa valokuvia etenkin silloin, kun olivat surullisia tai ikävissään.¹⁰¹

Valokuvat herättivät myös paljon tunteita. Yhden naisen mielestä valokuvat herättivät miltei aina iloisia tunteita¹⁰² ja toisen mielestä pääosin surullisia.¹⁰³ Kuviin liittyvät tunteet ja niiden syvyys näyttivätkin vaihtelevan enemmän esimerkiksi henkilön elämäntilanteen tai luonteenlaadun kuin vaikkapa valokuvien aiheen mukaan. Tunteet näkyivät selvästi myös haastattelujen yhteydessä, kun naiset kertoivat kuvistaan ja niihin liittyvistä asioista. Mukaan mahtui niin naurua kuin kyyneleitä.¹⁰⁴ Katselutilanteissa osa naisista näytti matkaavan muistoissaan jonnekin hyvin kauas itselleen merkityksellisiin aikoihin ja paikkoihin. Matka tehtiin yksin tai seurassa riippuen kuvista ja kohteista, koska on muistoja, jotka jaetaan, sekä niitä, jotka ovat enemmän yksityisiä.

Perhevalokuvien käyttäjillä onkin yleensä paljon kuvaan liittyvää tilannetietoa, kun sen sijaan ulkopuoliset lukijat tarvitsevat lisäselitystä ymmärtääkseen. Eri tutkimuksissa on painotettu sitä, että valokuvien katselutilanteessa on tavallista, että kuvattua verrataan elettyyn ja kuvaan lisätään kerronnan avulla assosiaatioita ja muistoja, jotka eivät näy kuvassa. Katselu on tulkin-
taa ja uudelleen kokemista, ja kuvaan liitetään menneen ja nykyhetken rinnalle kolmas, narratiivinen aika.¹⁰⁵ Valokuvat voivat nostaa mieleen myös monenlaisia muistoja ja tunteita, jotka eivät liity vain kuvaushetkeen vaan kuvissa esiintyviin henkilöihin laajemmin.¹⁰⁶ Valokuvista voidaan-
kin Maria Koskijoen sanontaa lainatakseen puhua ”muistojen astioina”¹⁰⁷, esineinä, joilla on kyky säilöä ja säilyttää muistoja, mielikuvia ja tunteita.

Valokuvien järjestämisestä

Valokuvien arkiseen käyttöön liittyy myös niiden järjestäminen. Jotkut haastatelluista olivat järjestäneet kaikki valokuvansa albumeihin,¹⁰⁸ kun taas joillakin albumeissa olivat vain uusimmat ja tärkeimmät valokuvat.¹⁰⁹ Sisustuksessa olevilla

влакым шкетынат ончат, кө-дыр моткоч чүчкыдын,⁹⁸ кө-дыр шуэнракын онча.⁹⁹ Ёдырамаш-влак фото-влакым жап лийме годым але иктаж-көм, могай-дыр событийым але самырык пагытым шарналтыме годым ончена манын ойлышт. Шкетын ойганен ончен шарненыт, мутлан, колышо ача-аваштын але мўндырнő илыше родо-шочшыштын фотоштым, да нуным шарналтен, шке илыш корныштым радамлен-
ныт. Моло дене пырля фотом ончymo годым пагыт могай лийме нерген, тунам могай лиймышт нерген да кузе илыме нерген кутыреныт.¹⁰⁰ Ойган жапыште але сагыныме годым ёдырамаш-влак шуэнракын ончена манын ойлышт.¹⁰¹

Фото-влак тыгак шуко шижмашым шочыктат. Ик ёдырамашын фото-влак эре куан шижмашым¹⁰² шочыктат мане, весе, тўн шотышто ойгандарат манын ойлыш.¹⁰³ Фото-влак дене кылдалтше шижмаш да нунын келгылыкышт айдемын илыш йыжынже але айдемын койыш-шоктыш ойыртомже да фотон темыж деч шуко шога. Ёдырамаш-влакын фото дене кылдалтше тат-влакым шарнымышт годымат нунын кумылышт раш коеш. Кунам воштылыт, кунам шинчавўдышт лектеш.¹⁰⁴ Фотом ончymo годым ёдырамаш-влак кокла гыч южышт ушышт дене моткоч мўндыркő, нунулан шергакан пагытлаш миен толмыла чўчő. Тиде шарнымаш корныш нуно шкетын але тўшкан миен толмо фото деч да тушто улшо ен-влак деч шога. Южо шарнымашым моло ен дене пайлаш лиеш, южо – лач шкендын гына шарнымашет.

Еш фотон озаже фото дене кылдалтше тат-влак нерген сайын пала, ёрдыжъенлан умылтараш кўлеш. Тўрлő шымлымаште палемдалтеш: фото-влакым ончymo годым тушто возымым гаяк эре тачысе кече дене танастарат да фото нерген каласкалыме фотошто койдымо тўрлő шарнымашым шочыкта. Фотом ончымаш – илыш йыжынган могай-дыр татлажым умылтарен, тудым угыч шижмаш. Фото гоч эртыше да тачысе кече деч посна кумшо, каласкалыме жап дене кыл шочеш.¹⁰⁵ Фото-влак фотографироватлыме жап дене кылдалтдыме шарнымаш да шижмаш-влакымат ылыжтен кертыт, нуно фото-со ен-влак дене гына кылдалт кертыт.¹⁰⁶ Фото-влак нерген Мария Коскийоки семын «шарнымаш ате»¹⁰⁷ манын ойлен кертына, тудо шарнымаш-влакым, шижмаш-влакым, шонымаш-влакым пога да арала.

Фотографий-влакым радамлен верандымаш

Фотографий-влакым тыглай кечын кучылтмашке нуным радамлен верандымашат пура. Южо йодыштво ёдырамаш чыла фотожым альбомыш поген веранден,¹⁰⁸ южыштын альбомышто лач да кўлешанрак фото-влак гына лийыныт.¹⁰⁹ Ужшаш

valokuvilla oli erityistä merkitystä, ja niitä myös vaihdeltiin tilanteen mukaan.¹¹⁰ Muistelu- ja elämäkertatutkimuksessa on todettu, että muistelu ja oman elämän kirjoittaminen ovat pyrkimystä nähdä oma elämä mielekkäänä kokonaisuutena ja että muistelu tapahtuu aina nykyhetkestä käsin.¹¹¹ Kun aikaa kuluu, asiat painottuvat ehkä toisin ja näyttäytyvät eri valossa. Pojan valokuvat olivat näyttävästi esillä nyt, kun poika oli armeijassa,¹¹² mutta eivät ehkä enää sen jälkeen. Kuvatauluun vaihdettiin kuvia sitä mukaa, kun uusia merkittäviä valokuvia ilmaantui.¹¹³ Vanhemmat albumeihin järjestetyt valokuvat olivat ilmeisesti jo paremmin asettuneet paikalleen elämän jatkumossa.

Valokuvatutkimuksissa onkin todettu, että valokuvakokoelma ja sen järjestäminen tarjoavat myös mahdollisuuden taistella unohdusta ja kuolemaa vastaan ja valokuvia järjestämällä voi tuntea luovansa muistoihin järjestystä. Valokuviiin tallennetun maailman voi luokitella haluamallaan tavalla, ja tilanteiden muuttuessa kuvia voi nostaa esiin tai poistaa näkyvistä.¹¹⁴ Perhevalokuvat on nähty myös yksityisen muistin ja kollektiivisen historian (*social history*) välisenä linkkinä, jossa yhdistyy piirteitä molemmista. Muistomme eivät ole pelkästään meidän, ja kuvia katsoessa luomme niille tulkintoja myös sen mukaan, mitä muuten tiedämme.¹¹⁵

Perhevalokuvien käyttötavoissa voi nähdä yhteyksiä myös sosiaaliseen järjestyksenpitoon. Sujuva arki on keino rakentaa sosiaalista todellisuutta: siisti koti auttaa elämän kaaosta vastaan ja perhevalokuvat ovat yksi konkreettinen väline järjestyksen luomiseen.¹¹⁶ Elämän esittäminen ja hallinta perhevalokuvien ja niiden arkisen käytön kautta on mielestäni osa tätä järjestyksenpidon tavoitetta ja naisten arkea myös Untšossa. Yksi konkreettinen esimerkki tästä ovat hautajaisalbumit. Koska oli tavallista, että hautajaiskuvista koottiin oma erillinen albuminsa, tulkitsen, että sekin voi kertoa järjestyksenpidosta; hautajaiset ovat tärkeä rituaalinen siirtymä, ja eläviä ja kuolleita ei pidä sekoittaa.¹¹⁷

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu myös, että kuvaamista lukuun ottamatta kaikenlainen muu valokuvista huolehtiminen on yleensä naisten työtä. Se on siis tavallaan osa kodinhoitoa: naisten tehtävä on pitää kuvakokoelmat kunnossa ja välittää niihin sitoutunut tietämys eteenpäin suvussa.¹¹⁸ Vaikka haastatteluissa en suoraan asiaa kysynyt, minulle jäi se käsitys, että myös Untšossa valokuvista huolehtiminen on nimenomaan naisten tehtävä. Naiset valikoivat, mitkä valokuvat laitetaan esille, ja kiinnostivat valokuvat albumeihin. He tiesivät keitä kuvissa oli, osasivat kertoa, missä kuvat oli otettu ja he myös kuvia katselivat.

верыште, пырдыжыште але шкафыште улшо фото-влак поснак шерге лийыныт, но нунымат южгунам вашталтеныт.¹¹⁰ Шарнымаш да илыш корным шымлымаш пашалаште палемдалтеш: шарныме да шке илыш нерген возымо шке илышым тичмашын ужаш тыршыме дене кылдалтын, шарнымаш эре тачысе кечын шинчаончалтыш дене возалтеш.¹¹¹ Жап эртымеке, мутат уке, возымо вес семын коеш кертеш. Эргын фотошт-влак армийыште улмыш годым ужмо верыште кеченыт,¹¹² а варажым, векат, альбомыш куснат. Пырдыжысе фото-влак у, шергырак фото-влак толмо семын вашталтыныт.¹¹³ Альбомыш верандыме тоштырак фото-влак шке верышкышт кужу жаплан верланат.

Фотографий шымлымаш пашалаште палемдыме: фотоколлекций да тудым радамлымаш мондымо да шарнымаш колымо ваштареш кучедалыт, молан манаш гын, фото-влакым радамлышыла, шарнымашым уэш радамлымым шижат. Фотош шындырыме тўням шонымо семын ужашлаш лиеш, да ситуаций вашталтме семын фото-влак ужаш вешереш верандалтыт але шинча ончыч корандалтыт.¹¹⁴ Еш фото-влак тыгак посна еш да коллектив историй кокласе кыл семын ончалтыт. Шарнымашна-влак лач мемнан гына огытыл, фото-влакым ончышыла, нуным шинчымашна негызеш лончылена, умылтарена.¹¹⁵

Еш фото-влакым кучылтмо йўнлаште социальный порядкым эскерымашым ужаш лиеш. Сай паша кече социальный действительностьым чоҥаш полша: яндар пўрт илыш хаос ваштареш кучедалеш, а еш фото-влак порядкым ыштымаште ик конкретный йўн улыт.¹¹⁶ Унчыштат еш фото-влак гоч илышым ончыктымаш да виктарымаш тыгай порядкым ыштымын да ўдырамашын тыглай кечыжын ик цельже улеш. Ик конкретный пример – колышым тойымо да шарныме дене кылдалтше фото-альбом-влак. Молан фото-влакым посна альбомыш чумырымо? Тидат шот дене радамлаш тыршымаш нерген ойла: колышым тойымо да шарныме йўла илышыште кўлешан йўла, но илыше ден колышо-влакым варкалаш ок йўрў.¹¹⁷

Ончычсо шымлымашлаште тидымат палемдыме: фотографироватылме деч посна, фотографий дене кылдалтше моло сомыл – ўдырамашын сомылжо. Тиде ик шот дене пўрт ончымаш: ўдырамаш-влак фотоколлекцийым чаткан кучышаш да тудын нерген шинчымашым ончыкылык тукымлан пуышаш улыт.¹¹⁸ Йодыштмем годым туран шым йод гынат, Унчо ялыште фотографий аралымаш, радамлымаш лачак ўдырамаш сомыллан шотлалтмыла чучо. Ўдырамаш-влак фотом альбомыш пижыктат, пырдыжыш сакышаш фото-влакым ойырат. Нуно пала, кў фотошто, кушто возымо да нунак фото-влакым ончаш йўратат.

Ihmisillä on tarve tuntea ajallinen jatkuvuus oman aikansa yli, ja valokuvat tarjoavat yhden keinon tämän rajan ylittämiseen. Tässä mielessä valokuvat sisältävät samoja ajallis-tilallisia ulottuvuuksia kuin pyhät paikat ja esineet. Merkitys syntyy niiden suhteesta esittämäänsä kohteeseen.¹¹⁹ Valokuva on muistoesine, poissa olevan näkyvä korvike ja se vahvistaa elämän jatkuvuutta.¹²⁰ Valokuvan on sanottu myös pysäyttävän ajan. Näkökulma tuli selvästi esiin myös Untsossa.

Haastattelemani naiset sanoivat, että juuri muistelu sekä kuvien sisältämät ja herättämät muistot tekivät kuvista tärkeitä.¹²¹ Usein muistelu liitetään vanhenemiseen ja vanhuuteen. Eräs naisista sanoi, että ei ollut osannut nuorena arvostaa valokuvia niin paljon¹²², ja toinen, että vanhetessa valokuvat olivat tulleet tärkeiksi ja niitä katsoi mielellään.¹²³ Myös valokuvatutkimuksissa on kirjoitettu siitä, että nimenomaan iäkkäät ihmiset arvostavat perhevalokuvia ja niiden välittämiä merkityksiä. Perhevalokuvat säilyttävät muiston läheisistä ihmissuhteista ja kertovat kaukaisemmista, ne auttavat persoonallisen jatkuvuuden tunteen säilyttämisessä sekä auttavat identifioimaan jälkeläiset sukuun.¹²⁴ On myös todettu, että erityisesti vanhat ihmiset pitävät valokuvia ja muita esineitään mnemonisina: ne auttavat tavoittamaan uudelleen kokemuksia, helpottavat muistamista ja auttavat ihmisiä järjestämään kokemuksiaan. Usein valokuvia otetaankin juuri siksi, että ne säilyttäisivät muiston kuvatusta.¹²⁵ Patricia Hollandin mukaan valokuvien äärellä ihminen voi rakentaa kuvaa itsestään peilaten nykyhetkeä menettä vasten. Tällöin valokuvat auttavat ihmistä hahmottamaan historiallista tietoisuutta itsestään.¹²⁶

Muissa yhteyksissä on huomattu myös se seikka, että valokuvat halutaan jättää suvussa perintönä sille, joka pitää niistä jatkossakin huolta.¹²⁷ Tästä asiasta ei Marinmaalla tekemissäni haastatteluissa valitettavasti ollut puhetta, mutta useammassa haastattelussa viitattiinkin epäsuorasti siihen, että naiset olettivat jonkun pitävän huolta heidän valokuvistaan senkin jälkeen, kun heitä ei enää ole. Yksi haastatelluista sanoi, että: "Valokuvat ovat muisto. Kun kuolen, lapsilla ja lapsenlapsilla on muisto minusta."¹²⁸ Ja toinen: "Valokuvista muut ihmiset muistavat meidät. Vaikka meitä ei enää ole, valokuvissa me olemme ja meidät voi nähdä."¹²⁹

Айдеме колымыш деч вара шке нергенже шарнымашым саклынеже. Фото-влак ик тыгай йöным пуат. Вет фото-влак верым ончыктен, жап нерген ойлен моштымышт дене шнуй вер да арвер ака-нак улыт.¹¹⁹ Фотографий – тиде шарныме арвер, пелен уке улшо еным алмаштыше, тудо илышын шуйнымыжым пенгыдемда.¹²⁰ Фотографийын эше жапым чарымыже нерген ойлат. Тидым мый Унчыштат раш ужым.

Йодыштво ўдырамаш-влак фото-влаклан көра илыше шарнымаш нуным шергаканым ышта манын ойлышт.¹²¹ Чўкыдын шарнымашым шонгылык дене кылдат. Ик ўдырамаш тугак мане: самырык годым фото-влакым тынар аклен моштен омыл¹²², весат шонемме семын фото-влак шергаканрак лийыт да нуным кумылын ончем мане ойлыш.¹²³ Фотографийым шымлымаш паша-лаштат: лачак илалше ең-влак еш фото-влакым да нунын күлешлыкыштым палат да аклен моштат. Еш фото-влак лишыл ең-влак кокласе кыл нерген шарнымашым саклат да мўндыр родо-влак нерген ойлат, нуно персональный шижмаш-влакым арален кодаш да нунын деч вара толшо тукумым шке декышт ушаш полшат.¹²⁴ Тыгак весымат палемдыме: поснак шонгыен-влак фото-влакым да моло арверым шарнымашым аралаш полшышо предмет семын саклат, нуно илен эртымым угыч шижаш полшат, шарнымашым куштылемдат, да илыш опытыштым радамлаш полшат. Чўкыдын фото-влакым лач шарнымашым кодаш ыштал-теш.¹²⁵ Патриция Холландын возымыжо почеш фото воктене айдеме тачысе кече дене эртышым танастарен шке портретшым чонга. Тунам фото-влак еңлан тудын илыш корныжым сўретлаш полшат.¹²⁶

Тылеч посна фото-влакым тукум гыч тукумыш поянлык семын пуат.¹²⁷ Тидын нерген Марий Элыште ыштыме интервьюштем посна ыш ойлалт, но кутырымаште ўдырамаш-влак чўкыдын нунын уке лиймеке фото-влакым кө дыр саклыме нерген ушештареныт. Ик ўдырамаш тыге мане: «Фото-влак шарнымаш улыт. Кунам колем, йочам да уныкам-влаклан мыйын нерген шарнымаш кодаш». ¹²⁸ Весат тидым пенгыдемдыш: «Фотом ончен, моло ең-влак мемнам шарнат. Ме уке лийына гынат, фотошто ме улына, фото гыч мемнам ужаш лиеш». ¹²⁹

Perhevalokuvien kulttuurinen merkitys marilaisten naisten arjessa

Yhteenvetona voin todeta, että perhevalokuvat ovat merkityksellinen osa untšolaisten ja marilaisten naisten arkea. Valokuvat ovat omistajilleen tärkeitä, ja ne ovat monin tavoin läsnä omistajiensa arjessa. Valokuvia halutaan, säilötään, katsotaan ja vaalitaan. Untšossa valokuvia on hankittu ja hankitaan aina mahdollisuuksien mukaan, vaikka kamerat ovatkin olleet kylässä harvinaisia nykypäiviin asti. Valokuvat tulevat tärkeiksi niihin liittyvien merkitysten kautta. Vaikka valokuva on syntyhistorialtaan kaupallisen länsimaisen kulttuurin tuote, se tarjoaa keinon vastata syvempiin inhimillisiin muistamisen, muistelun ja ajallisen jatkuvuuden kokemisen tarpeisiin oman itsensä ja aikansa yli. Osa valokuvan suosiosta, käytöstä ja merkityksistä selittyikin valokuvan kyvyllä ylittää elämän ja kuoleman raja. Tämän kykynsä sekä kuvan ja sen esittämän kohteen välisen suhteensa kautta perhevalokuva lähenee myös pyhän ulottuvuutta.

Perhevalokuvaamisen käytännöt ja perhevalokuvien aiheet näyttävät olevan Untšossa pääosin samanlaisia kuin muuallakin. Samanlaisia olivat niin perhevalokuvalle luonteenomaiset kuvaustapojen konventiot kuin käsitykset hyvästä valokuvasta ja sopimattomista kuva-aiheista. Se kertonee perhevalokuvan vahvasta kaanonista ja lajityypin yleismaailmallisuudesta. Myös kuvatut aihepiirit olivat pääosin samoja: elämänkaaren ja yhteisön juhlat tulivat kuvatuiksi, arkea ja arkista työntekoa tai itkua ja riitoja ei kuvattu. Juhlahetkien ja ryhmien kuvaaminen toteutti myös perhevalokuvan sosiaalista funktiota. Kuva-aiheissa ja kuvamäärissä oli myös eroja verrattuna esimerkiksi suomalaisiin perhevalokuvakokoelmiin. Eroavaisuudet johtuvat mielestäni kuitenkin enemmän aineellisista olosuhteista ja vähemmän muista kulttuurien välisistä eroista. Haastatelluilla ja heidän ikäisillään untšolaisilla lapsuuskuvat olivat harvinaisia, aikuisiän kuviakin oli melko vähän ja uudempia kuvia runsaammin. Tämä johtui kameroiden vähäisyydestä aiemmin ja yleistymisestä vasta viime vuosina. Kenties samasta syystä valtakuvista oli henkilökuvia ja esimerkiksi meillä Suomessa niin yleiset kotieläin-, harrastus- ja maisemakuvat puuttuivat kuvakokoelmista lähes kokonaan, samoin uusia hankintoja kuvaavat kuvat. Matkakuvien oli suhteellisen vähän. Myös lasten ja lastenlasten ylenmääräinen kuvapaljous puuttui. Kertooko sekin vain kameran omistamisen harvinaisuudesta vai esimerkiksi siitä, ettei kyseisensä valokuville ole samanlaista tarvetta kuin meillä. Untšossa lapset ovat lähellä ja näköpiirissä joka tapauksessa ilman valokuvia. Meidän suomalaisista albumeistamme

Марий ўдырамашын ылышыштыже еш фото культурын значенийже

Иктешлен каласен кертам: еш фото-влак Унчо да марий ўдырамаш-влакын ылышыштын кўлешан йыжынже улыт. Фото-влак озажлан шерге улыт, нуно кажне кечын эре тудын пелен. Фото-влакым ыштат, аралат, ончат, ойырат. Унчышто тачат эше фотоаппарат шуэн вашлиялтеш гынат, фотом йөн лийме семын ыштат, Фото шочын касвел эл-влакын культур продуктшо улеш гынат, тудо айдемылан шарнамашым келгемдаш, жап кужытым кўчыкемдаш да шке нерген ылыш чек вес могырыш кайымекат шарнымашым кодаш йўным пуа. Фотон тиде значенийже еш альбомышто шнуй арвер акан улеш.

Еш фото-влакын темышт Унчышто моло кундемысе гаяк улыт. Еш фотом ыштыме йөн-влакат, сайлан шотлымо да удалан шотлымо теме-влакат тугаяк ылыч. Тиде еш фотон виян канонжо да жанржын уло тўняште палыме улмыж нерген ойла. Фото-влакын теме кышкарышт тўн шотышто тугаяк ылыч: ылыш савыртыш, ылыш йыжын-влак, пайрем-влак. Тыглай кече да паша, шортмо да содомлымаш фотографироватлалтын огыл. Пайрем-влакым возымаш да тўшкан возалтмаш еш фото-влакын социальный функцийышт дене кылдалтын. Фото-влак темышт да чотышт дене финн еш фото-влак деч ойыртэмалтыт. Ойыртэм-влак, шонымаштем, эн ончыч материальный условий дене да лач вара веле мыняр – гынат культур ойыртэм дене кылдалтыныт. Йодыштво ўдырамаш-влакын да нунын ияшак моло Унчо ўдырамаш-влакын йоча годсо фотошт моткоч шуэн вашлиялтын, капеш шумо да марлан лектын еш дене ылыме пагыт гычат фото шагал ыле, лач пытартыш ийлесе фото-влак чылаштынат эн шуко лийыныт. Фото-влак коклаште шукужо посна енын фотошт ыле, мутлан, Суомисе семын сурт вольыкдене возалтме, йўратыме сомыл, пўртўс да у арвер фото-влак уке ылыч. Корнышто возалтме фото-влакат шагал ыле. Икшыве да уныка-влакынат фотошт шуко огыл. Амалже фотоаппарат шагал улмаште але нине фото-влакын зчненийышт мемнан семын кугу огыл? Унчо йоча-влак воктенак улыт, нуным ончаш фото-влак огыт кўл. Мемнан финн альбомлаште идалык пайрем-влак уке улыт. Кажне марий альбомышто У ий, Ўярня, Ўдырамаш кече пайрем-влакын да колышо-влакым уштымо кечын ыштыме фото-влак улыт. Вес могырым Шорыкйолым да Йыван кечым Российыште да Марий Элыште мемнан семын огыт пайремле, садлан еш фото-влак коклаште нуно уке улыт.

Шке шымлымаш пашаштем Унчо ял ўдырамаш-влакын фотоштым кучылтым тўрлў могы-

puolestaan puuttuvat esimerkiksi jotkin yhdessäolo-kuviksi luokittelemani vuotuisjuhlakuvat, joita näkee jokaisen marilaisen albumeissa: uusivuosi, laskiainen, naistenpäivä, äitienpäivä sekä vainajien muistojuhlat. Sen sijaan joulu ja juhannus eivät ole Venäjällä ja Marinmaalla samanlaisia juhlia kuin meillä, ja niinpä ne puuttuivat myös perhevalokuvista.

Olen tarkastellut tutkielmassani untšolaisten naisten valokuvien käyttöä useammasta eri näkökulmasta: elämäkertakirjoituksena, identiteettityönä ja järjestyksenpitona. Mielestäni untšolaisten naisten valokuvankäyttötavoissa ilmenevät kaikki mainitut ulottuvuudet. Perhevalokuvakokoelmia voidaan pitää eräänlaisina kuvallisina elämäkertoina. Valokuvat esittävät lajityypilleen ominaisesti valikoituja ja tuotettuja paloja ihmisen elämänkaaren tapahtumista. Valokuvien kerrottu elämäkerta jää kuitenkin aukolliseksi, ja erityisen vaillinaisen se on ilman kuviin liittyvää kerrontaa. Valokuvat ovat myös osa identiteettityötä, jonka avulla ihminen asettaa itsensä osaksi aikaa ja yhteisöä. Etenkin sukuun kuulumisen sekä itseen liittyvät naiseuden ja äitiyden identiteetit korostuivat, kun naisilta kysyttiin, mitkä valokuvat olivat heille tärkeitä. Naisten arki näyttäytyy perhevalokuvissa paradoksaalisesti poissaolonsa kautta: juhlakuviissa näkyvät naisten työn tulokset siivottuina tiloina, ommeltuina pukuina ja laitettuihin ruokina. Uudemmissa valokuvissa näkyivät myös marilaisuuteen kuuluvat marilaisten kansanpuvut, koruineen sekä uskonnolliset juhlat, minkä voi tulkita myös kansallistunnon ilmaisuna; molemmathan olivat Neuvostoliiton olemassaolon aikana (1917–1991) kiellettyjä.

Perhevalokuvien merkityksellisyys ilmenee myös niiden käytössä. Perhevalokuvat ovat esineitä, jotka saavat merkityksensä niihin liittyvien toimintatapojen ja ajatusten kautta. Käyttönsä kannalta valokuvat liittyvät muun muassa sosiaaliseen järjestyksenpitoon sekä muistamiseen ja muisteluun ja ne sitovat ihmisen muihin oman aikansa ja paikkansa yli. Valokuvia pidetään esillä, niitä katsellaan ja niiden avulla muistellaan. Valokuvien avulla tehtävä sosiaalisen järjestyksen ylläpito ilmenee muun muassa valokuvien järjestämisenä albumeihin. Joiltain osin valokuvien esilläpito tuntui olevan vanha ja epämuodikas, jo väistyvä tapa, joiltain osin esillä olevilla valokuvilla taas oli aito, elävä merkitys. Kaikki esillä olevat ja tärkeinä pidetyt valokuvat olivat henkilökuvia, pääosin perheestä ja suvusta, mutta myös itsestä ja ystävistä. Yksi valokuvien merkityksen tärkeä ulottuvuus on poissa olevien läsnäolo valokuvien välityksellä. Tämä tuli hyvin esille, kun informantit kertoivat armeijassa olevista pojistaan tai kuolleista sukulaisistaan, joiden kuvia he katsoivat. Tulkintani mukaan omistajilleen erityisen tärkeiden perhevalokuvien merkitys lähe-

рым онченам: илыш-корно нерген каласкалы-маш семын, идентитет сомыл семын да илышым системаш кондымаш семын. Мыйын шонымаштем, Унчо ўдырамаш-влакын фото-влакым кучылтмаштышт чыла нине ойыртем-влак раш койыт. Еш фото-влакым илыш нерген сўретан ойлымаш семын ончен кертына. Фото-влак шке жанрышт дене айдемын илыш савыртышышт-влакын ойырен налме татше-влакын ужашышт улыт. Фото-влакын ойлымо илыш корно содыки каласкалыме деч посна тичмаш огыл. Фотографий-влак тыгак идентитетым чонымашын ужашыже улыт, нунын полшымо дене айдеме шкенжым жапын да мерын ужашыже семын ужеш. Кунам ик ўдырамаш деч йодым, могай фото-влак тудлан эн шерге улыт, тудо родо-шочшо дене кылдалтше да ўдырамаш да ава идентитетым ончыктышо фото-влакым палемдыш. Ўдырамашын тыглай кечыже еш фото-влак коклаште тўвыт уке. Парадокс, но ўдырамашын пашажын лектышыже тудо уке улмо пайрем фотолаште, яндар пōрт, урген чийыме тувыр да ыштме сий-кочкыш гоч коеш. У фотолаште марий улмым ончыктышо шийдарман дене сōрастарыме марий калык тувыр да кумалтыш пайрем-влак койыт. Нуным национальный самосознанийым ончыктымо семын умылтараш лиеш, вет чыла тиде Совет Ушемыште (1917-1991) чарыме лийын.

Фото-влакын значенийышт нуным кучылтмо годым почылтеш. Еш фото-влакын кўлешлыкышт нунын дене кылдалтше шонымаш але действий гоч рашемеш. Практический могырым фото-влак социальный системым порядкыште кучымо дене, шарнымаш дене кылдалтыныт, нуно айдемым вес ен дене жап гоч, корно кужыт гоч кылден шогат. Фото-влакым ужашаш верыш верандат, нуным ончат да нунын полшымо дене эртышым шарнат. Фото-влак полшымо дене социальный порядкым эскерен шогымаш фото-влакым альбомышто радамлыме гыч коеш. Кōлан-дыр фотом пырдыжеш сакымаш але шкафыште кучымаш тошто койышла чўчын, кō гын тидым чын койышлан шотлен. Ужашаш верыште улшо шергакан фото-влак чылажат посна енын фотожо, еш да родо-шочшо-влакын, суртоза-влакын шкеныштын да йолташышт-влакын фотост ылыыч. Фото-влакын шергылыкышт – пелен уке улшо еным мыняр-гынат вашталтен кертмаште. Ўдырамаш-влакын армийыште улшо эргышт але колышо родо-шочшышт нерген каласкалымышт годым тиде моткоч раш койо. Мыйын шонымаштем, еш фото-влакын поснак шерге улмышт нунын шнуй виса деке лишыл улмышт гоч палдырна, тидыже фото-влакын темышт гычат, нуным кучылтмаш гочыт, фото-влакын озажын шергакан фото-влак

nee pyhän ulottuvuutta, mikä ilmenee eri tavoilla niin kuvien aiheissa ja käyttötavoissa kuin omista-
jiensa suhtautumisessa heille tärkeisiin valokuviiin. Niin ikään huolenpito valokuvista näytti olevan nimenomaan naisten tehtävä ja siis tavallaan osa kodinhoitoa ja naisten arkea myös Untšossa.

Tekemäni haastattelut kutovat verkkoa kuvista käyttäjiin ja käyttötilanteisiin. Toisaalla onkin kysytty, mitä (perhe)valokuvista jää jäljelle, kun niihin liittyvät tarinat katkeavat ja katoavat¹³⁰. Kuviiin liittyvä muistettu ja kerrottu tieto onkin suuri osa valokuvien sisällöstä, ja ilman tätä tarinoiden verkkoa kuvista jää vain pinta. Tarinoiden katketessa verkko on punottava muualta.

Viitteet

- 1 Tulkkeina olivat tutkijat Ildikó Lehtinen, Helena Ruotsala ja Tamara Molotova sekä hänen kaksi opiskelijaansa Marija Kazimova ja Nadežda Nikitina, joille kaikille lausun täten kiitokseni.
Мыланем Илдико Лехтинен, Хелена Руотсала да Тамара Молотова кок студентше Маша да Надя кусареныт. Нуным тауштем.
- 2 Esim. Ulkuniemi 2005, 22–27.
Мутлан, Ulkuniemi 2005, 22–27.
- 3 Esim. Lehtonen 2005, 15–16, 24.
Мутлан, Lehtonen 2005, 15–16, 24.
- 4 Esim. Sinisalo 2005, 207–208.
Мутлан, Sinisalo 2005, 207–208.
- 5 Huuskonen 2003, 263.
- 6 Collier 1990, 175–184; Huuskonen 2003, 259.
- 7 Vrt. esim. Sinisalo 2005, 214.
Танастаре мутлан, Sinisalo 2005, 214.
- 8 Musello 1980; Sinnemäki 1999, 135.
- 9 Berger 1983, 218–221; Huuskonen 2003, 261–262.
- 10 TYKL/spa/516a-d.
- 11 TYKL/spa/515.
- 12 TYKL/spa/516g.
- 13 TYKL/spa/515; Lehtinen 2005b, 99.
- 14 Sinisalo 1981, 48; Kadonnutta aikaa järjestämässä 1992, 8; Forssa 1–13; TYKL/spa/515.
- 15 TYKL/spa/516a-g.
- 16 Lehtinen 2006, 42.
- 17 TYKL/spa/516a-b, g.
- 18 Esim. Hirsch 1981; Palin 2004; Ulkuniemi 2005, 22–27, 59.
- 19 Ulkuniemi 2005, 59, 62–63.
- 20 TYKL/spa/516a-c, e.
- 21 Katso myös Mari Immosen artikkeli, s. 215–240.
Ончо тыгак Мари Иммоненын статьяжым, с. 215–240.
- 22 Heikkinen 2003, 174.
- 23 Marilaisista juhlista katso esim. Lehtinen 2005b, 145–147; Vesänen 2005.
Марий пайрем-влак нерген ончо, мутлан, Lehtinen 2005b, 145–147; Vesänen 2005–
- 24 Ruotsala 2005, 21–22.
- 25 Heikkinen 2003, 176; Ruotsala 2005, 19.
- 26 Vuorenmaa 1989, 12.

деке отношенийже гочыт коеш. Фото-влакым альбомышто чаткан кучымаш лачак ўдырамашым сомылжо, вес семынже тиде сурт сомылкан ужашыже да Унчо ўдырамаш-влакын тыглай паша кече сомылышт.

Мо кодеш еш фото-влак деч, кунам нунын дене кылдалтше историй-влак кўрылтыт да йомыт?¹³⁰ Фото-влак дене кылдалтше шарнымаш да каласкалымаш фото-влакын соджанийыштын кугу ужашыже улыт, нине историй-влак деч посна фото-влак деч лач ком гына кодеш. Историй-влак кўрылтмеке, кылым угыч пуныман.

- 27 TYKL/spa/516a-c, e).
- 28 TYKL/spa/516a.
- 29 TYKL/spa/516a.
- 30 Esim. Forssa 1–13; Sinnemäki 1999, 130–131; Ulkuniemi 2005, 59, 62–63.
- 31 Chalfen 1987, 73–74.
- 32 Bourdieu 1986b, 192–193.
- 33 Mäkilä 1993, 15.
- 34 Esim. Vuorenmaa 1989; TYKL/spa/515.
- 35 TYKL/spa/516g.
- 36 TYKL/spa/516a.
- 37 TYKL/spa/516a.
- 38 TYKL/spa/516g.
- 39 TYKL/spa/515.
- 40 Sinisalo 1992, 390.
- 41 TYKL/spa/515.
- 42 TYKL/spa/516g.
- 43 TYKL/spa/516a, b.
- 44 TYKL/spa/516d.
- 45 TYKL/spa/516a, g.
- 46 TYKL/spa/515.
- 47 Suullinen tieto, Helena Ruotsala 15.11.2007.
Каласкалыме гоч, – Helena Ruotsala 15.11.2007.
- 48 Mäkilä 1993, 84; Ulkuniemi 2005, 139; Nyblom 2007, 36.
- 49 Sinnemäki 1999, 132, 135.
- 50 Musello 1980.
- 51 Makkonen 1997, 236–237.
- 52 Pacey 1989; Sinnemäki 1999, 134–135.
- 53 TYKL/spa/516a-g.
- 54 TYKL/spa/516g.
- 55 TYKL/spa/516a.
- 56 TYKL/spa/516a-b, g.
- 57 TYKL/spa/516a-b.
- 58 Sinisalo 1981.
- 59 TYKL/spa/516a-g.
- 60 Lehtinen 2006, 38.
- 61 Douglas 2005, 47–49.
- 62 Vrt. seremonioiden kuvaamisesta Bourdieu 1986a, 68–69; Sinnemäki 1999, 133; Lehtinen 2006, 34–35.
Танастаре церемонийым фотографиковатлымаш дене – Bourdieu 1986a, 68–69; Sinnemäki 1999, 133; Lehtinen 2006, 34–35.

- 63 Hoppál 1989, 95; Sinnemäki 1999, 130–132; Ulkuniemi 2005, 82, 91–92.
- 64 Sinnemäki 1999, 127–132; Ulkuniemi 2005, 68–140 passim.
- 65 Vrt. Douglas 2005.
Танастаре Douglas 2005.
- 66 Savia 2004, 103.
- 67 Jetsu 1996, 207, 218.
- 68 Yleisessä tiedossa ovat simputukset ja palvelu Tšetšeniassa.
- 69 Hall 1999, 19–44, 224–230, 245–252.
- 70 Honko 1995, 134; Jetsu 1996, 207–211, 213–218.
- 71 Sinnemäki 1999, 132.
- 72 Lehtinen 2005b, 97–98; Molotova 2005, 69; Molotova & Lehtinen 2005, 16–18; Lehtinen 2006, 42–44.
- 73 Hoppál 1989, 95.
- 74 Esim. Eerikäinen 1988, 5; Vuorenmaa 1989, 12.
Мутлан, Eerikainen 1988, 5; Vuorenmaa 1989, 12.
- 75 TYKL/spa/516a-d, g.
- 76 TYKL/spa/516e.
- 77 TYKL/spa/516a-e, g.
- 78 TYKL/spa/516a, b, e, g.
- 79 TYKL/spa/516c.
- 80 TYKL/spa/516g.
- 81 Esim. Jokinen 2004, 125–128.
Мутлан, Jokinen 2004, 125 - 128.
- 82 Liljeström 2004, 156–158.
- 83 TYKL/spa/516a-g.
- 84 TYKL/spa/516c.
- 85 TYKL/spa/516a.
- 86 TYKL/spa/a, b, g.
- 87 TYKL/spa/516b.
- 88 Musello 1979, 116; Chalfen 1987, 90–91; Ulkuniemi 2005, 112.
- 89 Ulkuniemi 2005, 82.
- 90 TYKL/spa/516d.
- 91 Vrt. Hirsch 1981.
Танастаре Hirsch 1981.
- 92 Lehtinen 2005a, 191–193; Lehtinen 2006, 42.
- 93 Sontag 1984; Bourdieu 1990, Hoppál 1989, 94; Palin 2004; Ulkuniemi 2005, 128.
- 94 TYKL/spa/515.
- 95 Londos 1993, 274.
- 96 TYKL/spa/515.
- 97 TYKL/spa/516g.
- 98 TYKL/spa/a, e, g.
- 99 TYKL/spa/516b, c, d.
- 100 TYKL/spa/516/a-g.
- 101 TYKL/spa/c, d.
- 102 TYKL/spa/516a.
- 103 TYKL/spa/516d.
- 104 TYKL/spa/515, muisteluun liittyvistä tunteista katso Korkiakangas 2005, 134.
TYKL/spa/515, шарнымаш дене кылдалтше шижмаш-влак нерген ончо Korkiakangas 2005, 134.
- 105 Ulkuniemi 2005, 134–135.
- 106 Seabrook 1991, 175–176.
- 107 Koskijoki 1997, 269.
- 108 TYKL/spa/516e, f.
- 109 TYKL/spa/516b.
- 110 TYKL/spa/516a, b, g.
- 111 Vilko 1990, 82; Vilko 1996, 108; Makkonen 1997, 207, 210; Saarenheimo 1997, 13–14.
- 112 TYKL/spa/516a.
- 113 TYKL/spa/516g.
- 114 Sinnemäki 1999, 133.
- 115 Holland 1991, 13–14.
- 116 Londos 1993, 274.
- 117 TYKL/spa/516b; vrt. Douglas 2005 passim.
TYKL/spa/516b; танастаре Douglas 2005–
- 118 Esim. Pacey 1989; Grey 1991, 107; Sinnemäki 1999, 134–135.
Мутлан, Pacey 1989; Grey 1991, 107; Sinnemäki 1999, 134–135.
- 119 Anttonen 1996, 91.
- 120 Ulkuniemi 2005, 128.
- 121 TYKL/spa/516a-g
- 122 TYKL/spa/516e.
- 123 TYKL/spa/516g.
- 124 Csikszentmihályi & Rochberg-Halton 1981, 67–69; Ulkuniemi 2005, 112–113.
- 125 Chalfen 1987, 139; Ulkuniemi 2005, 137.
- 126 Holland 1991, 10.
- 127 Seabrook 1991, 178–179.
- 128 TYKL/spa/516b.
- 129 TYKL/spa/516g.
- 130 Seabrook 1991, 185.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos

Mäkilä, Pirjo 1993. Tätä hetkeä en unohda koskaan – tutkimus kotivalokuvauksesta. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. S414.

Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto

Vesanen, Elina 2005: Marilainen kukkajuhla ja sen merkitys yhteisöllisyyden ja paikallisuuden ilmentäjänä Shorunzhan kylässä. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma, Sem. 2040.

Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TYKL-arkisto

Sitomaton primaariaineisto:

TYKL/spa/515 Tellervo Saukoniemen kenttäpäiväkirja Marinmaalta2 .–20.8.2003.

TYKL/spa/516a-h haastattelut ja haastattelurunko Marinmaalla 2.–20.8.2003

- a) Haastattelu, nainen s.1946 ja nainen s.1946
- b) Haastattelu, nainen s. 1937
- c) Haastattelu, nainen s. 1969
- d) Haastattelu, nainen s. 1937
- e) Haastattelu, nainen s. 1948
- f) Haastattelu, nainen s. 1938
- g) Haastattelu, nainen s. 1937 ja nainen s. 1938 (sama kuin haastattelussa f)
- h) Haastattelulukusymykset.

Kirjoittajan hallussa

Forssa 1-13. Kolmetoista haastattelua valokuvien merkityksestä omistajilleen. Haastattelut on tehty vuosina 1994–1995 Forssassa. Haastattelija Tellervo Saukoniemi.

Kirjallisuus

Anttonen, Veikko 1996: *Ihmisen ja maan rajat: ”pyhä” kulttuurisena kategoriana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Berger, John 1983: Valokuvauksen käytöt. Susan Sontagille. *Kuvista sanoin*. Ajatuksia valokuvasta koonnut Martti Lintunen. Helsinki: Suomen Valokuvataiteen Museon säätiö. 207–221.

Bourdieu, Pierre 1986a: Amatörfotografen. *Kultursosiologiska texter*. Toimittaneet Donald Broady & Mikael Palme. Stockholm: Salamander. 63–76.

Bourdieu, Pierre 1986b: Valokuvauksen sosiaalinen määritelmä. *Kuvista sanoin* 3. Ajatuksia valokuvasta koonnut Martti Lintunen. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö. 183–226.

Bourdieu, Pierre 1990: *Photography: a middle-brow art*. Translated by Shaun Whiteside. Cambridge: Polity.

Chalfen, Richard 1987: *Snapshot Versions of Life*. Ohio: Bowling Green.

Collier, John, Jr. & Collier Malcolm 1990: *Visual Anthropology. Photography as a Research Method*. Revised and expanded edition. University of New Mexico Press.

Csikszentmihályi, Mihály & Rochberg-Halton, Eugene 1981: *The Meaning of Things. Domestic Symbols and the Self*. U.S.A.: Cambridge University Press.

Douglas, Mary 2005: *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

Eerikäinen, Hannu 1988: Esipuhe. *Toisinnäkijät: Uusi valokuva Neuvostoliitossa*. Eskola, Taneli ja Eerikäinen, Hannu. Helsinki: SN-kirjat. 5–9.

Grey, Claire 1991: Theories of Relativity. *Family Snaps. The Meanings of Domestic Photography*. Edited by Jo Spence and Patricia Holland. London: Virago Press. 106–116.

Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Suomentaneet ja toimittaneet Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Kaija 2003: Taikuuden maanitusta Vepsässä. Tutkijat kentällä. Toimittaneet Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. *Kalevalaseuran vuosikirja* 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 171–184.

Hirsch, Julia 1981: *Family Photographs. Content, Meaning and Effect*. New York –Oxford: University Press

Holland, Patricia 1991: Introduction. History, Memory and the Family Album. *Family Snaps. The Meanings of Domestic Photography*. Edited by Jo Spence and Patricia Holland. London: Virago Press. 1–14.

Honko, Lauri 1995: Traditions in the construction of cultural identity and strategies of ethnic survival. *European review*. Vol 3 No 2. UK & USA: Academia Europaea. 131–146.

Hoppál, Mihály 1989: Family Photography of the American-Hungarians. *Bild-Kunde – Volks-Kunde*. Die III. Internationale Tagung des Volkskundlichen Bildforschung Komitee bei SIEF/Unesco, Miskolc (Ungarn) 5-10. April 1988. (Hrsg.) Ernő Kunt. Miskolc: Herman Ottó Múzeum. 89–103.

Huuskonen, Marjut 2003: Kuvakertomuksia. Valokuva ja suullinen perinne. Tutkijat kentällä. Toimittaneet Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. *Kalevalaseuran vuosikirja* 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 258–271.

Jetsu, Laura 1996: Kai se on sopiva, sellainen valkoinen arkku. *Tradition edessä. Kirjoituksia perinteestä ja kulttuurista*. Toimittaneet Kaisa Kortelainen ja Sinikka Vakiimo. Kultaneito I. Suomen kansantietouden tutkijain seura. Joensuu: Joensuun yliopisto, Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuuritutkimuksen laitos. 207–220.

Jokinen, Eeva 2004: Päiväkirjat tiedon lajina. *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Toimittanut Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino. 118–140.

- Kadonnutta aikaa järjestämässä. Valokuvan ja valokuvauksen monet merkitykset. Sosiologian tutkimusharjoituskurssi kevät 1990. Ohjaaja Aino Sinnemäki. – Ritva Uusitalo ja Aino Sinnemäki (toim.) Sosiologia ja valokuva. Tutkimusharjoituksia visuaalisessa sosiologiassa. *Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita*. No. 53, 1992. Helsinki: Helsingin yliopisto. 1–28.
- Korkiakangas, Pirjo 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) Helsinki: Ethnos ry. 129–147.
- Koskijoki, Maria 1997: Esine muiston astiana. Katarina Eskola ja Eeva Peltonen (toim.) Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 269–285.
- Lehtinen, Ildikó 2005a: Seikkailua esinetutkimuksessa. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) Helsinki: Ethnos ry. 184–205.
- Lehtinen, Ildikó 2005b: Puvut. Pyhä nurkka. Vuotuisjuhlat. *Marit, mordvalaiset ja udmurtit. Perinteisen kulttuurin tietosanakirja*. Toimittanut Ildikó Lehtinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 97–98, 99, 145–147.
- Lehtinen, Ildikó 2006: Everyday Life in a Mari Village. Modernization process of Mari Women. *Ethnologia Fennica*. Volume 33. Helsinki: Ethnos ry. 32–47.
- Lehtonen, Juhani U.E. 2005: Kansatieteen tutkimushistoria. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) Helsinki: Ethnos ry. 11–24.
- Liljeström, Marianne 2004: Kokemukset ja kontekstit historiankirjoituksessa. *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Toimittanut Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino. 141–166.
- Londos, Eva 1993: *Uppåt väggarna i svenska hem. En etnologisk studie av bildbruk*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Makkonen, Anna 1997: Lukijani, lähdetkö mukaani? Lajitietoisuus naisten omaelämäkertoissa. *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä*. Anna Makkonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 689. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 202–222.
- Molotova, Tamara 2005: Luontouskonto. *Marit, mordvalaiset ja udmurtit. Perinteisen kulttuurin tietosanakirja*. Toimittanut Ildikó Lehtinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 69.
- Molotova, Tamara & Lehtinen, Ildikó 2005: Hautajaiset. *Marit, mordvalaiset ja udmurtit. Perinteisen kulttuurin tietosanakirja*. Toimittanut Ildikó Lehtinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 16–18.
- Musello, Christopher 1979: Family Photography. *Images of Information. Still Photography in the Social Sciences*. Edited by Jon Wagner. U.S.A.: Sage. 101–118.
- Musello, Christopher 1980: Studying the Home Made: An Exploration of Family Photography and Visual Communication. *Studies in Visual Communication*, Vol. 6, 1/1980. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania. 23–42.
- Nyblom, Sophie 2007: Fotoalbum – visuella levnadsberättelser. *Budkavlen 2007. Tidskrift för etnologi och folkloristik*. Årgång 86 /2007. Turku: Institutet för folklivsforskning vid Åbo Akademi. 31–41.
- Pacey, Philip 1989: *Family Art*. Cambridge: Polity Press.
- Palin, Tutta 2004: *Oireileva miljömuotokuva. Yksityiskohdat sukupuoli- ja säätyhierarkian haastajina*. Helsinki: Taide.
- Ruotsala, Helena 2005: "That's How We Are Living". Between Tradition and Modernity in a Post-Socialist Rural Mari Village in Russia. *Ethnologia Fennica*. Volume 32. Helsinki: Ethnos ry. 13–24.
- Saarenheimo, Marja 1997: *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muistaminen*. Tampere: Vastapaino.
- Savia, Satu 2004: Elämän taitekohtia. *Katse kameraan. Valokuvamuotokuvia Museoviraston kokoelmista* Dölle, Sirkku & Savia, Satu & Vuorenmaa Tuomo-Juhani. *Musta Taide 2/2004*. Helsinki: Museovirasto ja Kustannusosakeyhtiö Musta Taide. 103–157.
- Seabrook, Jeremy 1991: "My life is in that box". *Family Snaps. The Meanings of Domestic Photography*. Edited by Jo Spence and Patricia Holland. London: Virago Press. 171–185.
- Sinisalo, Hannu 1981: *Ihmisen ja työn kuvia. Valokuvia 1920- ja 1930-luvun kansanelämästä*. Kuopio: Kimy Kustannus Oy.
- Sinisalo, Hannu 1992: Kansa kuvassa ja kuvaajana. *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. Toimittaneet Jukka Kukkonen, Tuomo-Juhani Vuorenmaa ja Jorma Hinkka. VB-valokuvakeskuksen julkaisuja 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Victor Barsokevitsch -seura ry. 388–391.
- Sinisalo, Hannu 2005: Kuva tutkimuksen välineenä ja kohteena. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) Helsinki: Ethnos ry. 206–232.
- Sinnemäki, Aino 1999: "Tämä-on-ollut". *Varjosta. Tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta*. Toimittajat Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo. 124–137.
- Sontag, Susan 1984: *Valokuvauksesta*. Suomentaneet Kanerva Cederström ja Pekka Virtanen. Helsinki: Love kirjat.
- Ulkuniemi, Seija 2005: *Valotetut elämät. Perhevalokuvan lajityyppiä pohtivat tilateokset dialogissa katsojien kanssa*. Acta Universitatis Lapponiensis 80. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Vilkko, Anni 1990: Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toimittanut Klaus Mäkelä. Helsinki: Gaudeamus. 81–98.
- Vilkko, Anni 1996: Muistan kuinka... Elämäkertamuisteleminen elämäkertakirjoituksessa. *Muistikirja. Jälkien jäljillä*. Toimittaneet Kirsti Määttänen & Tuomas Nevanlinna. Tutkijaliiton julkaisusarja 80. Helsinki: Tutkijaliitto. 98–113.
- Vuorenmaa, Tuomo-Juhani 1989: Neuvostoliitto rakentaa. *SSSR foto = Neuvostovalokuva = Photography in USSR = Die Fotografie in der UdSSR*. Helsinki: Valokuva-lehti. 12–19.

Kuvat Tellervo Saukoniemi 2004 / tekijän hallussa